

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили



**Всеукраїнська науково-методична конференція
«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2016:
ДОСВІД ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ: ГЛОБАЛЬНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ»,**

Збірник тез

Том 1

Суспільні науки. Економіка

**У рамках тижня науки
14–18 листопада 2016 р.**

Миколаїв – 2016

Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання – 2016: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» : [збірник тез]. – Том 1. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. – 100 с.

У збірнику тез містяться матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-методичної конференції «Могилянські читання – 2016: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти».

СЕКЦІЯ: СУСПІЛЬНІ НАУКИ

ПІДСЕКЦІЯ: Актуальні проблеми моделювання національної системи бухгалтерського обліку в умовах глобалізаційних процесів

УДК 657.1

Белінська С. М.,
канд. екон. наук, доцент, кафедра обліку і аудиту,
Терещенко Л. В.,
студентка 617 групи,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

На сучасному етапі розвитку національної економіки відбуваються значні зміни у методах і механізмах господарювання, зумовлені розширенням і зміцненням недержавних форм власності. Підприємці, банкіри, інвестори, державні службовці вже добре знають, що таке аудит, і широко користуються його послугами. Аудит – це якісно нова форма фінансового контролю.

Слово «теорія» (*theoreia*) у перекладі з грецької мови буквально означає «видовище», у переносному значенні – певний погляд на речі. Теорія відбиває реальність вибірково, відкидає другорядне і залишає головне. Кожну науку утворює лише сукупність окремих і різних теорій. Вони можуть бути створені на основі однієї і тієї ж сукупності фактів, але по-різному оцінювати їх, і кожна може бути коректною, виходячи з власної системи аргументів.

Теорія являє собою якнайбільш розвинуту форму організації і систематизації наукового знання. Послідовність, змінюваність, конкуренція і взаємна додатковість теорій і складають дійсну історію науки. Наукова діяльність полягає у винаході теорій із метою пояснення тих або інших явищ, у критиці цих теорій і в заміні спростованих теорій новими теоріями. На певний час теорія дає цілісне уявлення про закономірності та суттєві зв'язки відповідної області дійсності. Наука є системою понять про дійсність і має на меті дослідження на основі певних методів пізнання об'єктивних законів розвитку природи, суспільства і мислення, для передбачення і перетворення дійсності в інтересах суспільства, людини. Наука – це одночасно і система знань, і їх духовне виробництво, і практична діяльність на їх основі.

Прогрес науки визначається не тільки плідною діяльністю багатьох сотень і тисяч дослідників, але й науковими школами – специфічними неформальними об'єднаннями вчених. В школах розвиваються нові ідеї, здійснюються відкриття, створюються наукові напрямки.

Наукові школи в сучасному розумінні виникли в XIX ст., коли набули поширення лабораторії, почали створюватися науково-дослідні інститути й наукові товариства, ввійшли в практику колоквиуми, з'явилися спеціальні наукові журнали. Значно вагомішою є історична роль наукової школи, оскільки її вплив набагато довший за фактичне існування й ширший за організаційні межі. Він здійснюється не лише через ланцюжок учнів (послідовників), а й через те нове, що вносить в розвиток людської спільноти.

Слово «аудит» започатковано від латинського «audio», що означає – він «чує», «слухати», «слухач». Досить вдале загальне визначення аудиту сформульоване американськими вченими Е. Аренсом та Дж. Лоббеком: «Аудит (auditing) – це процес, за допомогою якого компетентний незалежний працівник накопичує та оцінює свідчення про інформацію, котра підлягає кількісній оцінці та належить до специфічної господарської системи, щоб визначити та висловити у своєму висновку ступінь відповідності цієї інформації встановленим критеріям».

Першими державами, в яких виник аудит, вважаються Єгипет, Вавилон, Рим і Греція. У цих державах становлення аудиту припадає на третє тисячоліття до нашої ери. В той період основною метою діяльності аудиторів, які за своїм статусом були казначейськими чиновниками, був контроль рахівництва у володіннях (провінціях).

Безсумнівно, велику роль у розвитку аудиту відігравала Великобританія. Перші згадки про аудит у Великобританії датуються IX ст. нашої ери. Але тільки в XIII ст. аудит набуває державного визнання, що підтверджується виданням у 1285 р. першого в світі законодавчого акту, який регламентував аудиторську діяльність. З цього часу починається становлення незалежного аудиту в сучасному його розумінні, який базується на принципах обережності, чесності й компетентності. Аудиторська діяльність полягала в перевірці фінансових записів.

Значним поштовхом у розвитку фінансово-господарського контролю в світі, а отже, і професії аудитора, було зародження капіталістичного способу виробництва. Період 1860–1905 рр. відрізняється бурхливим економічним зростанням. Величезні за своїми масштабами операції привели до створення корпорацій. Цей період відзначений появою консолідованого балансу (1904). Все це підвищувало роль і значення інституту аудиторства. Була визнана необхідність внутрішнього контролю. Але йому відводилася роль органу, який брав участь не в перевірці й

виявленні помилки, а в створенні єдиної стандартної системи обліку. Основний акцент був направлений на систему контролю грошових потоків. Оскільки і облікова система, і організаційна структура зазнали значних змін у бік посилення, то і аудитори могли вже застосовувати прийоми вибірки. Тестування стало використовуватися тільки в останні десятиріччя XIX ст. В умовах швидкозростаючого виробництва аудитор більше не міг перевіряти кожен операційний цикл величезної корпорації.

Отже, аудитори стали інструментом реалізації контролю власника за діяльністю найманого персоналу, результати якої знаходили формальне вираження у показниках публічної фінансової звітності.

Історія виникнення і розвитку аудиту в Україні вимірюється лише декількома роками, що принесли багато здобутків, успіхів і розчарувань. Офіційне визнання обов'язкового аудиту відбулося 1993 року, через два роки після проголошення незалежності України, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про аудиторську діяльність». З тих пір кожен рік додавав щось нового до теорії та практики аудиту і збільшував престижність аудиторської професії в суспільстві. Підприємці, банкіри, інвестори, державні службовці добре знають, що таке аудит, і широко користуються його послугами. З екзотичного і досить туманного терміну аудит перетворився на звичний елемент ринкового механізму, який працює насамперед на користь громадян – бізнесменів і службовців, акціонерів і власників.

Сучасні потреби розвитку економіки, розширення міждержавного співробітництва в бізнесі привели до необхідності застосування Міжнародних стандартів аудиту в Україні, це стало новим етапом розвитку вітчизняного аудиту.

Отже розвиток аудиту в Україні має чотири етапи: перший – 1987–1992 рр. – створення перших аудиторських структур; другий – 1993–1998 рр. – формування нормативно-правової бази аудиту в Україні; третій – 1999–2003 рр. – діяльність аудиту на новій нормативно-правовій базі та посилення монопольного становища представників провідних іноземних аудиторських послуг в Україні; четвертий – 2003 р. і дотепер – перехід до Міжнародних стандартів аудиту, адаптація аудиторської діяльності до них.

Аудиторська діяльність в Україні включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне здійснення аудиторських перевірок, надання супутніх та інших аудиторських послуг. Аудиторська діяльність є підприємницькою. Прибуток, отриманий від такої діяльності, оподатковується згідно з чинним законодавством.

Внутрішній аудит як одна з найважливіших складових контролю недостатньо вивчена. Багато теоретичних і методологічних аспектів

внутрішнього аудиту залишаються дискусійними. В економічно розвинених країнах внутрішньому аудиту приділяється велика увага, проте в Україні в законодавчому і в професійному сенсі він знаходиться на стадії становлення. У зв'язку з цим дослідження теорії, методології і практики внутрішнього аудиту в системі управління підприємством є актуальним.

УДК 657.1

Белінська С. М.,
канд. екон. наук, доцент, кафедра обліку і аудиту,
Рябоконт Н. М.,
студентка 617 групи,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У ФУНКЦІОНУВАННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стабільність функціонування будівельних підприємств значною мірою залежить від застосування ефективних інструментів управління. Їх реалізація потребує використання широкого масиву інформації, можливість формування якої з'являється за умови створення належного обліково-аналітичного забезпечення розвитку ринку будівельних послуг.

Недостатній рівень достовірності та своєчасності інформації, належної аналітичної обробки даних про факти здійснення окремих операцій щодо переміщення, безпосереднього використання, технічного обслуговування, відновлення та поліпшення експлуатації основних засобів перешкоджає прийняттю виважених управлінських рішень для забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств. Тому з метою формування адекватних інформаційних потоків для забезпечення сучасних потреб менеджменту у будівельній галузі, ці проблеми слід негайно вирішити. Крім того, нагальною є розробка рекомендацій щодо вдосконалення організаційних і методичних положень обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів будівельних підприємств на основі вдосконалення формування, накопичення, передачі, обробки, зберігання й використання облікових,

аналітичних і контрольних даних про операції з основними засобами у процесі прийняття управлінських рішень.

Успішне функціонування будівельних підприємств у сучасних нестабільних умовах господарювання значною мірою залежить від ефективності інформаційної системи, яка є – ... засобом, за допомогою якого користувачі інформації задовольняють свої потреби в зменшенні рівня ентропії (невизначеності) щодо об'єктів спостереження. При цьому найбільш значущою за своєю місткістю є обліково-аналітична інформація, використання якої дає можливість здійснювати ефективне управління господарськими процесами, в т. ч. і процесом експлуатації основних засобів.

Відсутність єдиної точки зору у науковців і практиків на понятійно-категоріальний апарат обліку й аналізу уповільнює вирішення проблеми щодо більш повного задоволення потреб менеджменту у формуванні обліково-аналітичної інформації для прийняття тактичних і стратегічних управлінських рішень, що свідчить про необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Як слушно зазначає М. С. Пушкар у результаті об'єднання сукупності об'єктів відбувається отримання синергетичного ефекту (або емерджентності), оскільки такі об'єкти набувають властивостей, відмінних від властивостей кожного з них окремо. Саме обліково-аналітичне забезпечення характеризується емерджентністю за рахунок взаємодії та поєднання обліку й аналізу для досягнення єдиної мети – формування обґрунтованої, якісної та достовірної обліково-аналітичної інформації.

На сьогоднішній день на більшості будівельних підприємств формування обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів характеризується безсистемністю та орієнтацію цієї системи на досягнення тільки тактичних цілей, які пов'язані з виконанням вимог нормативно-правових актів щодо ведення фінансового та податкового обліку і складання та подання відповідної звітності. Проте в умовах динамічного розвитку економічних процесів система обліково-аналітичного забезпечення відіграє важливу роль не тільки в реалізації тактичних цілей, але й у постановці стратегічних цілей для досягнення останніх.

Якщо обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю будівельних підприємств розглядати як єдине ціле, то окремою частиною такого цілого є обліково-аналітичне забезпечення процесу експлуатації основних засобів, яке являє собою систему збору й передачі обґрунтованої інформації про наявність і стан основних засобів, яка формується в

результаті поєднання і взаємодії всіх видів обліку й економічного аналізу, що уможливорює прийняття тактичних і стратегічних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності вищезазначеного процесу. Крім того, така інформація є підґрунтям для прийняття рішень щодо вибору альтернативних варіантів: придбавати чи орендувати основні засоби, споруджувати нові об'єкти підрядним чи господарським способом, модернізувати їх, ремонтувати, чи консервувати тощо.

Аналіз думок вчених-економістів з питань дослідження облікової практики будівельних підприємств дає можливість зробити висновок про необхідність врахування виокремлених нами організаційно-технологічних особливостей, які впливають на формування обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів, а саме:

- мобільне використання активної частини основних засобів на різних об'єктах будівництва, які знаходяться не в окремому виробничому цеху, а в різних місцевостях. Це призводить до значних витрат на перебазування активної частини основних засобів між об'єктами будівництва, наприклад, на монтування баштових кранів тощо;

- значний вплив кліматичних умов на знос основних засобів, які експлуатуються на відкритих будівельних майданчиках, що вимагає здійснення значних витрат на їхнє утримання, ремонт, різні види поліпшень. Ця особливість зумовлює необхідність пошуку найоптимальніших форм відновлення основних засобів із врахуванням фінансового стану будівельного підприємства, складу і структури пасивів тощо;

- залучення окремих об'єктів основних засобів (наприклад, будівельних кранів) від сторонніх організацій, що вимагає обґрунтування найбільш економічно доцільного зі шляхів такого залучення: на умовах оренди, лізингу тощо;

- велика тривалість виробничого процесу, що в кризових умовах господарювання призводить до значних обсягів незавершеного будівництва.

З точки зору впливу на методику й організацію обліку наявність незавершеного будівництва призводить до простою активної частини основних засобів, тому виникає необхідність прийняття рішень щодо ефективного управління ними – консервації чи продажу з відповідним відображенням в обліку.

Врахування галузевих особливостей будівельних підприємств при формуванні системи обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів надасть можливість підвищити ефективність управління ними за рахунок прийняття рішень, які ґрунтуватимуться на якісній та обґрунтованій інформації.

УДК 657.05.005.92.004.63

Бєлікова В. В.,
*старший викладач, кафедра обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ СИСТЕМИ

Впровадження електронного документообігу на підприємстві – завдання дуже відповідальне і часто пов'язане з докорінною зміною діючих на підприємстві бізнес-процесів. Адже із встановленням електронного документообігу змінюється стиль управління бізнесом.

Основними причинами, що зумовлюють необхідність впровадження системи електронного документообігу є: великий документопотік вхідних, вихідних і внутрішніх (службових) документів, розгляд яких збільшує терміни виконання робіт; низька оперативність прийняття і виконання рішень; проблема пошуку винних у порушенні виконавчої дисципліни; велика кількість форм для звітності; проблема витоку інформації та порушення комерційної таємниці тощо.

Натомість система електронного документообігу організовує роботу усього управлінського персоналу підприємства на всіх етапах життєвого циклу документу, включаючи роботу над проектами, узгодження, виконання, візування, списання в справу і передачу на архівне збереження. Впровадження електронного документообігу на підприємстві забезпечує прискорення і полегшення процесу обробки документів. Дана система пов'язує конкретні відділи всередині самого підприємства, а також забезпечує зв'язок з іншими підприємствами, клієнтами, постачальниками, податковими інспекціями, пенсійним фондом та іншими організаціями, з якими працює фірма.

Втім, електронний документообіг ні в якому разі не повинен впроваджуватися як данина моді на прогресивні технології. При безсистемному впровадженні електронного документообігу на підприємствах, як правило, відбувається перенесення вже діючих на підприємстві технологій документообігу, але з використанням комп'ютерної техніки. А тому будь-які недоліки, що існували в процесі документообігу до початку впровадження бухгалтерської комп'ютерної програми, можуть проявити свою дію і в електронному документообігу.

Системи автоматизації документообігу, пропонувані в даний час на ринках Росії і України, в основному вітчизняних виробників або інтеграторів зарубіжного програмного забезпечення, зокрема, на платформі

Lotus Notes/Domino від компанії IBM. Серед відомих систем електронного документообігу російських постачальників можна назвати: Справа, БОС-Референт, CompanyMedia, DIRECTUM, DOCUMENTUM, Docs Vision, ЕВФРАТ-Документообіг, Optima-Workflow, LanDocs, МОТИВ, Lotsia PDM Plus. З українських виробників можна відзначити Атлас ДОК, Megapolis.Документообіг, ДОК ПРОФ, АСКОД і FossDoc, М.Е.Doc IS.

Функції, які пропонуються системами електронного документообігу можна розділити на такі категорії:

- зберігання і пошук документів (сховища баз даних, повнотекстовий пошук та пошук по атрибутах);
- підтримка канцелярії (електронні аналоги документів, підтримка введення документів в систему зі сканера; повний цикл роботи з вхідними/вихідними документами);
- маршрутизація і контроль виконання документів (проектування маршрутів документів з можливістю послідовно-паралельного їх виконання; підтримка різних дій над документами під час маршруту: візування, узгодження, накладення резолюції, підпис і т. п.; автоматичний контроль термінів виконання документів);
- аналітичні звіти (звіти про поточну зайнятість працівників, звіти про виконання робіт по документам (ретроспективні), звіти про прострочені доручення);
- інформаційна безпека (аутентифікація користувачів системи, розподіл прав доступу для співробітників, підтримка електронного цифрового підпису документів, шифрування листів і документів);
- додаткові (специфічні функції – підтримка роботи з конструкторською документацією, інтеграція з корпоративною поштовою системою тощо).

Отже, системи електронного документообігу – це ефективний інструмент у діяльності підприємства. Вибір системи електронного документообігу не просто технологічне або інженерне завдання, він має бути пов'язаний із загальною стратегією розвитку підприємства. Тому серед основних критеріїв вибору системи електронного документообігу слід виділити наступні: функціональність, конфігурованість, масштабованість системи, мінімальна сукупна вартість, достатній рівень технічної підтримки, облік вітчизняної законодавчої бази тощо.

Таким чином, впровадження системи електронного документообігу на підприємстві сьогодні – норма часу, закономірний елемент розвитку сучасної компанії, можливість вийти на новий рівень ведення бізнесу і досягти максимального результату.

УДК 338.45:621(471)

Великий Ю. В.,

д-р екон. наук, професор,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв Україна

РОЗВИТОК МАШИНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Машинобудування – це сукупність взаємопов'язаних галузей, які задовольняють потреби економіки в машинах, устаткуванні, приладах, транспортних засобах, послугах з їх технічного обслуговування та ремонту, у тому числі населення – у технічних засобах господарського й культурно-побутового призначення, інших товарах широкого вжитку. Галузі машинобудування складають підприємства та інші виробничі одиниці, основна або переважна частина продукції яких – товари, роботи, послуги за класифікацією відносяться до продукції чи видів діяльності машинобудування.

Ринкова трансформація на початку 90-х років XX ст. зумовила значне скорочення обсягів виробництва фактично в усіх галузях машинобудування, відновити які вдалося лише на початку XXI ст. Проте світова фінансово-економічна криза, у тому числі і в Україні, вкрай негативно позначилася на розвитку цієї галузі. Проблема загострилася ще й тим, що зосередження уваги лише на відновленні виробництва протягом тривалого періоду без його технологічного оновлення, значно послабило конкурентні позиції галузі.

Співвідношення темпів росту виробництва, експорту та імпорту продукції машинобудування в цілому відповідають загальносвітовим тенденціям розвитку ринку машинотехнічної продукції. Випереджання за темпами росту міжнародної торгівлі темпів росту виробництва машинотехнічної продукції у світі пояснюється тим, що кількість країн, які здатні експортувати машинотехнічну продукцію, є обмеженою, а число країн, які досягають стадії індустріалізації та формують попит на машино технічну продукцію, зростає.

Необхідність технологічного оновлення виробництва зумовлює зростання потреби України в новому обладнанні та інших видах машино технічної продукції. Вагомим чинником зростання попиту на наукомістке обладнання є надзвичайно високий рівень зношеності основних засобів у промисловості України, який має сталу тенденцію до підвищення: у 2000 р. – 48,8 %, у 2001 р. – 51,9 %, у 2002 р. – 54,5 %, у 2003 р. –

56,4 %, у 2008 р. – 58 %, у 2015 р. – 69,4 %. Такий стан речей свідчить про існування попиту на обладнання України на найближчі роки.

На жаль, основні потреби в обладнанні та машинотехнічній продукції загалом Україна забезпечує не за рахунок національного виробництва, а за рахунок імпорту. Як результат, частка машинотехнічної продукції в структурі імпорту протягом останніх років мала стійку тенденцію до зростання та досягнула в 2015 році 18,9 %. Однак, незважаючи навіть на потребу в наукомісткому обладнанні, у структурі імпорту переважають види машинотехнічної продукції, які призначені для задоволення побутових потреб споживачів. Склалася парадоксальна ситуація: зростання імпортозалежності національної економіки за продукцією машинобудівної галузі відбувається за рахунок зростання імпорту продукції побутового машинобудування.

Вітчизняні підприємства, незважаючи на нагальні потреби, ні технологічно, ні фінансово не мають змоги купувати нове обладнання. Як результат, в Україні формується попит на машинотехнічну продукцію, обладнання, яке було у вжитку. За оцінками експертів обсяг українського ринку раніше вживаного обладнання коливається від 60 до 160 млн дол. США на рік. Найбільшим попитом в Україні користується обладнання для металургійної і текстильної промисловості, сільського господарства та медична техніка.

На нашу думку, це перетворює Україну на ринок збуту застарілого обладнання.

Частка машинотехнічної продукції в структурі експорту України є незначною і коливається протягом останніх років у межах 10–15 %. Серед номенклатури експорту переважають: механічне обладнання, машини та механізми, транспортні засоби та прилади тощо, за вкрай низької питомої ваги наукомісткої продукції. Відносно невелика частка машинотехнічної продукції у структурі експорту та сама структура експорту свідчать про низький рівень конкурентоспроможності українського машинобудування. Традиційно зовнішніми ринками збуту для українських машинобудівних підприємств залишається країни СНД. Українським машинобудівникам вже сьогодні необхідно працювати над проблемою виходу на ринки економічно розвинених країн та освоювати ринки країн Азії, Африки, Латинської Америки за рахунок структурної перебудови галузі та підвищення наукомісткості продукції.

УДК 336

Руденко Н. О.,
канд. екон. наук, доцент (б. в. з.), кафедра обліку і аудиту,
Басманова А. О.,
студентка VI курсу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПТК «КЛІЄНТ КАЗНАЧЕЙСТВА – КАЗНАЧЕЙСТВО»

Підвищення ефективності та раціональності використання ресурсного потенціалу суб'єктів бюджетної сфери в умовах нестабільності виступає одним з основних завдань системи управління. Розвиток економіки і її глобалізація приводять до впровадження нових підходів в облікову практику суб'єктів державного сектору.

Впровадження новітніх технологій створили передумови для створення та удосконалення системи дистанційного обслуговування розпорядників та одержувачів бюджетних коштів органами Державної казначейської служби України. У зв'язку із чим отримала промислове впровадження системи дистанційного обслуговування (далі – СДО) клієнтів через програмно-технічний комплекс (далі – ПТК) «Клієнт Казначейства – Казначейство».

Метою системи було спрощення та оптимізація взаємодії розпорядників (та одержувачів) бюджетних коштів з органами Державної казначейської служби України, впровадження електронного формату обслуговування клієнтів з використанням надійних засобів електронного цифрового підпису та сучасних інтернет-технологій.

Однак, незважаючи на наявні позитивні впровадження, низка проблемних питань реалізації стратегії модернізації бухгалтерського обліку державного сектору продовжують залишатися невирішеними. Одними з них є проблеми, що виникають в процесі використання СДО клієнтів із застосуванням ПТК «Клієнт Казначейства – Казначейство».

ПТК «Клієнт казначейства – Казначейство» за своєю суттю призначений для надання зовнішнім клієнтам Державної казначейської служби України (розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів) віддаленого доступу за допомогою мережі Інтернет до інформаційних ресурсів Державної казначейської служби України з метою автоматизації процесу обслуговування клієнтів.

Станом на жовтень 2016 року кількість клієнтів, внесених до реєстру клієнтів СДО становила 11 764 установ (рис. 1) за даними ДКСУ.

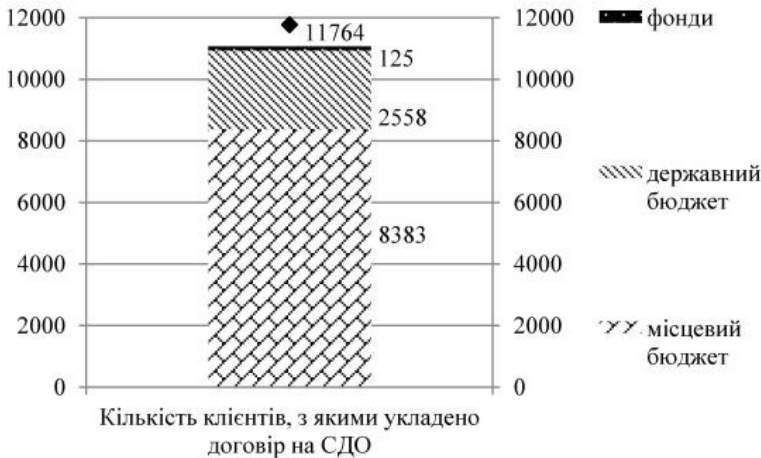


Рис. 1. Структура клієнтів СДР ПТК «Клієнт Казначейства – Казначейство» станом на жовтень 2016 р.

З 11 066 клієнтами укладено договорів на дистанційне розрахункове обслуговування з використанням програмно-технічного комплексу «Клієнт Казначейства – Казначейство». Потрібно окремо зазначити, що через органи ДКСУ обслуговуються майже 80 000 бюджетних установ (розпорядників та одержувачів державного та місцевого бюджетів), однак лише приблизно 14 % з них уклало договори про дистанційне обслуговування.

Проте тільки 6 750 установ отримали ключі КС, що становить 57 % від тих хто уклали договір (рис. 2). Ще менше, 4 054 установи, підключених до СДО через КС – 34 %. 25 областей підключено і працює у системі: 3 748 клієнтів отримують виписки, 3 832 клієнтів отримують реєстри, 3 283 клієнтів отримують розподіли та 1 816 клієнтів здійснюють платежі.

Одною з проблем є недостатня мотивація органів казначейства на місцях в пришвидшенні процесів обробки платіжних документів.

Навіть при наявності носіїв ключової інформації не відпала необхідність бухгалтерам відносити друковану документацію до органів ДКСУ. Оскільки в електронному вигляді можна відправляти, здебільшого, лише платіжні документи та фінансові звіти. Відправлення накладних та договорів хоч технічно і впроваджено в систему, але не використовується через окремі технічні обмеження системи та відсутності довіри до електронного формату документів.



Рис. 2. Структура охоплення СДО ПТК «Клієнт Казначейства – Казначейство» установ станом на жовтень 2016 р.

Платіжні документи повинні оброблятися працівниками казначейства в електронному вигляді. Проте і тут постала проблема: недостатнього технічного оснащення казначейства. В більшості міст в відділах казначейств застаріле обладнання, комп'ютери, які не в змозі використовувати програмне забезпечення, яке обхідне для обслуговування клієнтів.

Додатковою особливістю є параметри доступу до інформації. Для перегляду виписок необхідно придбати 1 носій ключової інформації, а для оплати платіжних документів 3 носія ключової інформації (можна і більше, в залежності від осіб із правом підпису). Вартість носіїв різниться в залежності від якості, технічних можливостей та зручності в користуванні (це можуть бути USB-накопичувачі або картки із карт-рідером). Клієнти ПТК купують ці НКІ у недержавного підприємства. Отриманий носій інформації порожній, інформація записується на нього працівником Казначейства. Перелік таких дій уповільнює процес впровадження системи ПТК. У разі отримання НКІ в казначействі разом з необхідною інформацією процес зміг би прискоритися.

На сьогодні, не всі підключені клієнти ПТК мають можливість відправляти платіжні документи або автоматично завантажувати дані про стан рахунку до свого внутрішнього програмного забезпечення через слабку технічну захищеність системи, тож переваги від використання ПТК наразі не оптиміальні.

На даному етапі впровадження СДО ПТК «Клієнт Казначейства – Казначейство» недопрацьована і потребує покращення як в організаційному, так і в методичному плані. Наявна досить велика кількість проблем із повноцінним функціонуванням системи, на даний момент СДО казначейства не може ефективно виконувати покладені на неї обов'язки.

УДК 657.422:005.52

Кравченко Т. В.,
*канд. екон. наук, доцент, кафедра обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Реформування облікової системи і системи управління підприємствами, зумовлює необхідність поглибленого дослідження питань аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу з урахуванням галузевих особливостей та відповідно до потреб управління як вагомого резерву в напрямі підвищення ефективності управління оборотним капіталом та діяльністю підприємств, в цілому.

Метою дослідження є розвиток теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу в управлінні фармацевтичними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення поставленої проблеми. Проблема аналізу та управління оборотним капіталом, вивченню його сутності, властивостей, ознак класифікації, визначенню підходів, завдань та потреби підприємств в оборотному капіталі присвячено роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених: І. О. Бланка, Є. Ф. Брігхема, Ф. Ф. Бутинця, Г. Г. Кірейцева, В. В. Ковальова, А. М. Ковальнової, М. Н. Крейніної, І. Д. Лазаришиної, А. А. Мазаракі, П. Р. Мілгрона, Є. В. Мниха, О. В. Олійник, С. А. Росса, Г. В. Савицької, Р. С. Сайфуліна, О. С. Стоянової, В. Є. Труша, І. Д. Фаріона, С. Б. Фішера, Е. А. Хелферта, Ю. С. Цаль-Цалко, М. Г. Чумаченка, А. Д. Шеремета та ін.

Вивчення опублікованих робіт і практика господарської діяльності свідчать про відсутність достатнього висвітлення питань, пов'язаних із розробкою методик аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу, особливо враховуючи специфіку господарської діяльності підприємств окремих галузей. Залишаються недостатньо розробленими критерії та сукупність показників для аналізу ефективності формування й використання оборотного капіталу підприємств, а також питання підготовки і прийняття стратегічних управлінських рішень, пов'язаних із визначенням оптимальної структури та складу оборотного капіталу суб'єктів господарювання.

Особливості функціонування підприємств в сучасних економічних умовах обумовлюють необхідність організації та здійснення ефективного управління діяльністю підприємств, яке б забезпечувало інтеграцію економічних процесів на підприємстві, пов'язувало внутрішні ресурси суб'єкта господарювання та зовнішнє середовище, посилювало його адаптивність та конкурентоздатність. У цьому контексті суттєвим є аналіз ефективності формування та використання оборотного капіталу.

Оборотний капітал підприємства є об'єктом аналізу та інструментом управління господарською діяльністю підприємств з метою досягнення економічного та соціального ефекту. Аналіз як спосіб накопичення, трансформації та використання фінансової інформації з метою визначення поточного та прогнозного фінансового стану, можливих та доцільних темпів росту підприємства, виявлення доступних джерел формування капіталу та можливих напрямів його раціонального розміщення, сприяє розробці альтернативних деталізованих алгоритмів дій щодо оптимізації структури джерел та складу оборотного капіталу для впровадження встановленої стратегії розвитку.

Розкриття особливостей функціонування фармацевтичних підприємств визначає їх вплив на методику аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу, дозволяє охарактеризувати групи показників економічної та соціальної складових ефективності з метою забезпечення повноти аналізу та підвищення раціональності управлінських рішень за його результатами. Ефективність же функціонування даного сектора визначається, насамперед, можливістю знаходження оптимальних способів сполучення ринкового та державного механізмів координації інтересів і рішень суб'єктів фармацевтичного ринку з метою забезпечення їх рентабельної діяльності та реалізації соціальної політики держави щодо забезпечення населення якісними лікарськими засобами.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку, перед фармацевтичними підприємствами постає необхідність аналізу як комплексного дослідження з метою об'єктивної оцінки досягнутих результатів та виявлення шляхів підвищення ефективності діяльності. При цьому аналіз ефективності фармації необхідно здійснювати з позиції економічної та соціальної ефективності, тому що можливості їх забезпечення, в першу чергу, пов'язані з ефективністю формування та використання оборотного капіталу аптечних закладів, що потребує розробки комплексної методики аналізу на основі сукупності взаємопов'язаних показників, визначених відповідно до стратегічних цілей та потреб управління.

Комплексна оцінка господарської діяльності – це підсумок цілеспрямованого та узгодженого вивчення сукупності показників, яка відображає всі чи багато аспектів господарських процесів та містить узагальнюючі висновки про результати діяльності підприємства, окреслює якісні й кількісні відмінності досягнень даного об'єкту за визначений період часу від бази порівняння. Комплексність аналізу виявляється у розгляді підсумків діяльності та рівня її ефективності як результату взаємодії різних факторів, що її визначають.

Діяльність підприємств фармацевтичної галузі охоплює широкий спектр питань організаційного й соціального, економічного й фінансового характеру, якість вирішення яких в значній мірі визначається станом оборотного капіталу. Його наявність, достатність, ступінь завантаження в обороті, забезпеченість джерелами фінансування визначають не тільки рівень ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, але й можливості підприємств у досягненні стратегічних цілей діяльності: максимізації прибутку й вартості як найважливіших індикаторів економічної ефективності, а також збільшення соціальної справедливості функціонування суб'єктів фармацевтичного ринку як індикатору соціальної ефективності. Можливості забезпечення даних аспектів визначаються, в першу чергу, ефективністю управління оборотним капіталом закладами охорони здоров'я, зокрема, аптеками.

Для фармацевтичного бізнесу ефективність управління оборотним капіталом підприємств галузі відіграє особливу роль. Спрямованість управління оборотним капіталом на максимізацію прибутку підприємства за умов прийнятного рівня ризику, формування та використання достатнього обсягу оборотного капіталу і, в той же час, соціальна значущість фармації як складової охорони здоров'я, її прямий зв'язок з доступністю та якістю медичного обслуговування й лікарських засобів, актуалізують застосування розробленої структурно-логічної схеми дослідження та методики аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств.

Галузеві особливості та їх вплив на ефективність діяльності підприємств зумовлюють необхідність аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств з урахуванням соціальної та економічної складової, а головними задачами управління оборотним капіталом у сучасних умовах ставлять досягнення не лише економічних цілей, а й обов'язкове забезпечення соціального ефекту.

УДК 336.662

Нетудихата К. Л.,

*канд. екон. наук, доцент, кафедра фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стабільний розвиток ринку небанківських фінансових послуг виступає важливою передумовою забезпечення стійких темпів економічного зростання та підвищення добробуту населення країни. Оскільки, послуги, що надають страхові, фінансові, лізингові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки та інші учасники даного ринку, сприяють мінімізації ризиків діяльності суб'єктів господарювання, розв'язанню проблеми дефіциту фінансових ресурсів та розширюють можливості людей поліпшити умови життя.

Традиційно ринок небанківських фінансових послуг розглядається як частина фінансового ринку, де надають фінансові послуги небанківські фінансові установи, до яких належать усі юридичні особи, які відповідно до законодавства України не є банками і які внесені до Державного реєстру фінансових установ. На 31.12.2015 загальна кількість таких установ склала 2 482 одиниць (табл.). Для порівняння, на дану дату в національній економіці функціонувало 117 банків. Таким чином, кількість небанківських фінансових установ перевищувала банківські у 21,2 рази. Однак, за розміром активів, обсягами операцій, охопленню клієнтів вони суттєво поступалися останнім.

Таблиця

**Кількість небанківських фінансових установ
у 2008–2015 рр. (на кінець року)**

Небанківські фінансові установи	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Страхові компанії	469	450	456	442	414	407	382	361
Кредитні спілки	829	755	659	613	617	624	589	588
Інші кредитні установи	20	32	42	49	62	85	92	110
Юридичні особи публічного права	29	29	29	29	29	30	30	30
Недержавні пенсійні фонди	109	107	101	96	94	81	76	72
Фінансові компанії, у т. ч.	193	208	221	251	312	377	415	571
– фінансові компанії, що надають послуги фінансового лізингу	33	43	51	70	115	157	187	362
Юридичні особи – лізингодавці	208	209	199	217	243	254	267	268
Ломбарди	314	373	426	456	473	479	477	482
Разом	2171	2163	2133	2153	2244	2337	2328	2482

За період аналізу (2009–2015 рр.) кількість страхових компаній скоротилася на 108, кредитних спілок – на 241, недержавних пенсійних фондів – на 37 одиниць. Інші небанківські фінансові установи продемонстрували протилежну тенденцію. Так, кількість інших кредитних установ зросла на 90, фінансових компаній – на 378, юридичних осіб-лізингодавців – на 60, ломбардів – на 168 одиниць. Отже, за однакових макроекономічних, політичних, соціальних умов небанківські фінансові установи показують різні вектори розвитку, що може бути пояснено специфікою їх діяльності. Особливо слід звернути увагу на стрімке зростання у кризові 2014–2015 рр. кількості фінансових компаній, зокрема тих, що надають послуги фінансового лізингу.

Об'єднаємо фінансові компанії, що надають послуги фінансового лізингу, та юридичні особи-лізингодавці у категорію «лізингові компанії». Результати аналізу свідчать, що кількість таких компаній зростає протягом 2009–2015 рр. у 2,6 рази і становила на кінець періоду 630 одиниць. Безумовно, такі темпи зростання є найвищими серед небанківських фінансових установ. Зокрема, кількість фінансових компаній, що надають послуги фінансового лізингу, збільшилася у 10,9 рази, юридичних осіб-лізингодавців у 1,3. На нашу думку, таку занадто позитивну динаміку першої групи небанківських фінансових установ можна пояснити як появою нових компаній так і перереєстрацією статутів функціонуючих суб'єктів із включенням у перелік видів діяльності – «надання послуг фінансового лізингу».

Протягом 2009–2015 рр. на окремих ринках небанківських фінансових послуг мало місце значне стабільне зростання обсягів наданих послуг. Про це свідчить збільшення обсягів пенсійних внесків у недержавних пенсійних фондах у 3,2 рази, послуг фінансових компаній у 13,7 рази, виданих кредитів під заставу ломбардами у 5,9 рази. Нестабільне зростання обсягів наданих послуг на окремих ринках демонструє динаміка надходжень страхових премій по страховим компаніям та залишків виданих кредитів по іншим кредитним установам.

Водночас, на ринку кредитної кооперації мало місце значне постійне скорочення діяльності спілок, про що свідчить зменшення залишків виданих кредитів з 5572,8 до 1792,7 млн грн, що є наслідком падіння довіри до даних суб'єктів, відтоку вкладів їх членів, досить високої частки простроченої заборгованості, волатильності рівня платоспроможності позичальників.

Динаміка наданих послуг юридичних осіб публічного права хвилеподібно змінювалася. Так, у 2009–2010 рр. обсяг виданих кредитів скоротився з 2898,2 до 2421,4 млн грн, у наступні два роки він зріс до 3275,8 млн грн, і протягом 2013–2015 рр. зменшився до 2437,5 млн грн. Якщо взяти до уваги, що до складу даних осіб публічного права пере-

важно входять Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву і його регіональні відділення, то стають зрозумілими фактори такої динаміки. До останніх можна віднести державну політику у питанні такого сприяння, макроекономічні умови, фінансові можливості населення, стан банківської системи та забудовників тощо.

Аналогічну хвилеподібність змін обсягів наданих послуг на ринку демонструють лізингові компанії. У 2009 р. відбувається скорочення вартості укладених угод у 3,4 рази у порівнянні з попереднім роком (до 2615,3 млн грн). Протягом 2010–2013 рр. вона зростає до 31553,1 млн грн, далі скорочується до 6261,6 млн грн. На нашу думку, така динаміка накладається на цикл розвитку лізингу. Він має періоди підйому (у 2005–2007 рр. та 2010–2013 рр.) та падіння (у 2008–2009 рр. та 2014 до тепер). Слід вказати, що близько 99,6 % усіх послуг з лізингу на ринку надають юридичні особи-лізингодавці і лише 0,04 % – фінансові компанії.

Отже, інституційна структура ринку фінансових послуг знаходиться в постійній динаміці. Чинниками, що визначають склад та структуру ринку, є процес його лібералізації, циклічність розвитку фінансового сектору та національної економіки в цілому, розвиток попиту на нові види послуг.

УДК 657

Руда А. С.,

*старший викладач, кафедра обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

В Україні з кожним роком зростає кількість неприбуткових організацій. Особливого значення набувають благодійні фонди, громадські організації інвалідів, ветеранів війни, фонди допомоги дітям-сиротам, асоціації власників житлових будинків, житлово-будівельних кооперативів.

Основне завдання громадських організацій – це допомога суспільству у вирішенні проблем повсякденності, відкриття широких можливостей для виявлення громадсько-політичної ініціативи, здійснення функцій самоуправління.

В країні організаційні, економічні основи діяльності неприбуткових організацій визначаються насамперед Податковим кодексом України, а також спеціальними законодавчими і нормативними актами. Проте на сьогоднішній день залишається актуальною проблема створення нор-

мативно-правових актів, які б регулювали ведення обліку неприбуткових організацій.

Згідно п. 14.1.121 ст. 14 Податкового кодексу неприбутковими вважаються підприємства, установи та організації, які не є платниками податку на прибуток підприємств відповідно до п. 133.4 ст. 133 кодексу, а саме:

- бюджетні установи;
- громадські об'єднання, політичні партії, творчі спілки, релігійні організації, благодійні організації, пенсійні фонди;
- спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб;
- житлово-будівельні кооперативи (з першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому відповідно до закону здійснено прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом житлового будинку і такий житловий будинок споруджувався або придбавався житлово-будівельним (житловим) кооперативом), дачні (дачно-будівельні), садівничі та гаражні (гаражно-будівельні) кооперативи (товариства);
- об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, асоціації власників жилих будинків;
- професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок, а також організації роботодавців та їх об'єднання;
- сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- інші юридичні особи, діяльність яких відповідає вимогам п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу.

Бюджетні неприбуткові організації створюються за рішенням нормативних актів публічної влади та гарантовано фінансуються за рахунок бюджетних коштів, у той час як громадські недержавні організації створюються на засадах добровільності та є юридичними особами, які підпорядковуються законодавству приватного права. Тому доцільним є виділяти з метою державного регулювання такі види неприбуткових організацій: неприбуткові організації публічного права та неприбуткові організації приватного права.

Основні питання бухгалтерського обліку в неприбуткових організаціях стосуються джерел надходження коштів, їх обліку та використання.

Всі доходи неприбуткових організацій є цільовим фінансуванням, що надходять в вигляді внесків членів, безповоротної фінансової допомоги і обліковуються на субрахунку 484 «Інші кошти цільового фінансування і цільових надходжень».

Враховуючи, що неприбуткові організації можуть отримувати цільове фінансування на реалізацію конкретних статутних програм (заходів, проектів тощо), а також просто на забезпечення статутної діяль-

ності, варто деталізувати облік коштів на рахунку цільового фінансування та цільових надходжень.

Бухгалтерський облік неприбуткових організацій має такі особливості: такі організації для обліку витрат можуть використовувати тільки рахунки класу 8, не застосовуючи рахунки 9 класу; надходження коштів у вигляді благодійних внесків відображається за кредитом рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Цільове фінансування не визнається доходом доти, поки не існує підтвердження того, що воно буде отримане та підприємство виконає умови щодо такого фінансування. Отримане цільове фінансування визнається доходами протягом тих періодів, в яких було понесено витрати, пов'язані з виконанням умов такого фінансування. Цільове фінансування капітальних інвестицій визнається доходом протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування (основних засобів, нематеріальних активів тощо) пропорційно сумі нарахованої амортизації цих об'єктів. Враховуючи особливості діяльності, неприбуткові організації можуть вести аналітичний облік витрат. Доходи неприбуткових організацій визнаються щомісячно, на рівні понесених витрат, тому прибутку у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності неприбуткової організації по таких операціях не може бути. І в оборотно-сальдовій відомості не може бути сальдо ні по кредиту рахунку 441 ні по дебету 442.

Таким чином, ведення, організація обліку та складання звітності неприбуткових організацій в Україні вимагають подальшого дослідження та розробки теоретичного забезпечення методології бухгалтерського обліку неприбуткових організацій з урахуванням особливостей їх діяльності.

УДК 368.01

Верланов О. Ю.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту
факультету економічних наук, ЧНУ ім. Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Не зважаючи на актуальність питання щодо побудови і функціонування системи управління фінансовою безпекою страхової компанії, об'єктивного існування викликів і загроз фінансовій безпеці, інструментарій забезпечення фінансової безпеки суб'єкта страхового підприємства на сьогодні не набув відповідного методичного оформлення, тобто єдиного інструментарію управління фінансовою безпекою страховика.

Фактори функціонування та розвитку сучасної страхової компанії включають в себе ризики для фінансової безпеки страхового ринку та системи фінансової безпеки країни в цілому.

В Законах України визначено термін «Фінансова стабільність страхової організації» – це здатність виконувати взяті зобов'язання за договорами страхування за умови дії несприятливих чинників, а також зміни в економічній кон'юктурі.

В науковій літературі можна зустріти різні тлумачення терміну «Фінансова безпека страхової компанії». На нашу думку, сучасним визначенням даного терміну є наступне: це здатність страховика забезпечувати стійкість фінансово-економічного розвитку; забезпечувати стійкість платіжно-розрахункових відносин (зобов'язань) й основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізувати вплив зовнішніх кризових ситуацій і навмисних дій агресивних акторів (держави, компаній, груп), тіньових структур на фінансову стійкість страхової компанії; попереджувати витік капіталів за межі впливу (з-під контролю) страховиків, попереджувати конфлікти між власниками різних рівнів з приводу розподілу та використання ресурсів страхової компанії; найбільш оптимально залучати та використовувати засоби іноземних та вітчизняних партнерів; попереджати зловживання та адміністративні порушення у фінансових правовідносинах.

Загрози фінансовій безпеці страхової компанії зазвичай поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні загрози породжуються в основному неадекватною фінансово-економічною політикою; помилками, зловживаннями структурних підрозділів та окремих спеціалістів; відсутністю контролю за збереженням фінансової інформації; помилками в управлінні фінансами.

Ризики та загрози, які найбільше впливають на фінансову безпеку страхової компанії та сучасного страхового ринку України є такі: фінансова безпека інших учасників страхового ринку (конкурентів, перестраховиків, страхувальників, кредиторів, держави, позичальників, інвесторів); формування достатніх страхових резервів; відсутність кваліфікованих фахівців – актуаріїв, неповноцінна статистика та копіювання тарифів у лідерів ринку, а також фахівців, які обслуговують сучасні потреби страхового ринку всередині та за межами країни; формування страхового фонду та збалансованого страхового портфеля; інвестиційна діяльність; облігації, векселі, інші цінні папери емітентів, які не мають відповідного інвестиційного рейтингу; фінансове управління на основі бюджетування; побудова й використання показників бюджету; ризик зміни відсоткових ставок (падіння загально ринкових цін); ризик ліквідності активів; ризик фінансового посередника.

Серед заходів забезпечення фінансової безпеки страховими компаніями від внутрішніх та зовнішніх загроз необхідно: забезпечення власної

інформаційної безпеки (захист інформаційних баз даних, розподіл прав доступу до інформації, програмне забезпечення захисту від помилок); налагодження чіткої схеми дій страхових підрозділів і головних спеціалістів та контроль за їх дотриманням; поглиблення фінансового аналізу клієнтів до укладення договору страхування та попередження шахрайств за допомогою новітніх технологій (використання інформації анти-рейтингів, публікацій про фінансові махінації тощо); створення, ведення та використання «чорних списків» недобросовісних клієнтів; проведення роботи у напрямку підвищення страхової культури населення; розробка загальної стратегії діяльності страхової організації та встановлення пріоритетів фінансового менеджменту, направлених на досягнення безпечного рівня її діяльності; постійне прогнозування ймовірних загроз діяльності страхової компанії; забезпечення збалансованості страхового портфеля, тарифної, інвестиційної та перестраховальної політики страховика; обґрунтування та реалізація найраціональніших форм, методів, способів і шляхів створення, вдосконалення й розвитку системи фінансової безпеки страхової організації; забезпечення безперервного контролю та управління фінансовою безпекою; дотримання відповідного рівня підготовки співробітників страхової компанії з дотримання ними всіх встановлених правил, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки. джерелом забезпечення фінансової стійкості страхової організації є перестраховування; підвищення рівня якості життя населення та страхової культури; встановлення підвищених вимог щодо діяльності страхових компаній з іноземним капіталом; включення до функцій наглядового державного органу функції моніторингу зовнішніх загроз для учасників страхового ринку; нагляд і контроль за злиттями і поглинаннями на страховому ринку; якісне та кількісне планування як частина бюджетування; активне використання перестраховування; проводити вирівнювання ризику у просторі і часі; вироблення й прийняття якісних і кількісних цільових параметрів розвитку, а також вибору шляхів їх ефективного досягнення; проектування бюджету; проводити інтеграцію страхового підприємства у фінансово-господарську систему суспільства; дотримання відповідного рівня підготовки співробітників страхової компанії з дотримання ними всіх встановлених правил, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки.

Отже, фінансова безпека страхової компанії є важливою складовою ринкової економіки і виступає, з одного боку, засобом захисту бізнесу і добробуту людей, а з іншого – комерційною діяльністю, що приносить прибуток та значні інвестиції в економіку. Роль страхових компаній у ринковій економіці, зобов'язує їх приділяти особливу увагу організації власних фінансів, і як наслідок, забезпеченню фінансової стійкості та платоспроможності всього ринку.

ПІДСЕКЦІЯ: Економічна теорія та міжнародна економіка

УДК 338.12.017

Іщенко Н. М.,

*канд. екон. наук, доцент,
кафедра економічної теорії та міжнародної економіки,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ОРЕНДИ СУДЕН

Важко переоцінити роль глобалізації в розвитку кожної національної економіки, оскільки внаслідок еволюції міжнародних торгових відносин важко знайти товар або послугу, при виробництві яких застосовуються виключно сировина і матеріали місцевого виробництва. Розвиток транспорту є не лише інструментом для перевезення сировини, матеріалів, готової продукції та пасажирів між різними регіонами, але й є запорукою інтеграції будь-якої країни в світові процеси. Проте, відсутність власного флоту є негативним фактором розвитку транспортної інфраструктури України.

Проте, існують різні варіанти оренди суден, які дозволяють отримати власний флот без значних інвестицій у їх придбання.

Для морського транспорту крім стандартних форм існують специфічні форми лізингу і оренди у зв'язку з наявністю додаткових контрагентів, що зацікавлені в роботі судна. В табл. подані основні характеристики оренди/лізингу.

Деякі характеристики різняться ще в залежності від національного законодавства. Наприклад, в Кодексі Торгового мореплавства РФ передбачений перехід права власності на судно в кінці оренди за бербоут-чартером, а в українському – ні.

Внаслідок насиченості ринку вантажовідправники сплачують мінімальний прибуток перевізникам. Відповідно, цей прибуток у випадку експлуатації власного судна можна використати на модернізацію цього судна або для побудови нового. Якщо використовувати судно, орендоване за тайм-чартером, практично весь прибуток буде сплачений як лізингова маржа лізингодавцю, що ускладнює можливість акумулювати кошти для побудови власного флоту.

Лізинг доцільно в першу чергу для оренди контейнерів. Але треба зазначити, що лізинг є єдиним джерелом коштів для поповнення флоту на першому етапі розвитку, оскільки власного прибутку не досить для побудови нових суден, за умов відсутності державної підтримки національних судноплавних компаній.

Таблиця

Порівняльна характеристика видів оренди суден

Характеристика	Безпосередньо перевезення	Рейсовий чартер	Тайм-чартер	Бербоут-чартер	Оперативна оренда	Фінансовий лізинг
Вид плати	Провізна плата	Фрахт у вигляді провізної плати	Фрахт у вигляді орендної плати	–	Орендна плата	Орендна плата
Ціль найму судна	Для перевезення	Для перевезення	В будь-яких цілях	В будь-яких цілях	В будь-яких цілях	В будь-яких цілях
Хто знаряджує судно і забезпечує екіпажем	Власник	Власник	Власник	Фрахтувальник	Орендар	Орендар
Кому підпорядкований екіпаж	Власник	Власник	Власник	Фрахтувальник	Орендар	Орендар
Хто несе ризик випадкового руйнування або пошкодження судна	Власник	Власник	Власник	Власник	Власник	Орендар
Хто володіє правом власності на судно	Власник	Власник	Власник	Переходить до фрахтувальника	Переходить до орендаря	Переходить до орендаря
Хто володіє правом використання судна	Власник	Власник	Фрахтувальник	Фрахтувальник	Орендар	Орендар
Хто несе постійні витрати	Власник	Власник	Власник	Фрахтувальник	Орендар	Орендар

УДК 338.246:339.5–049.5

Васильєв А. А.,

*кафедра економічної теорії та міжнародної економіки,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Державне регулювання зовнішньоторговельної безпеки об'єктивно обмежується особливостями економічних систем і міжнародної торгівлі, здійснюється в рамках передумов, що формуються під впливом географічного положення, політики держави в інших сферах, дій третіх сторін регулювання; втілюється через застосування адміністративних та економічних інструментів, які впливають на складові безпеки. Передумови охоплюють ті феномени, вплив яких на безпеку математично встановити неможливо, але логічний зв'язок із безпекою ігнорувати не можна. Наприклад, фінансове втручання міжнародних організацій створює передумови регулювання, але його вплив на складові є опосередкованим та піддається математичному аналізу лише з багатьма припущеннями. Для емпіричного аналізу зовнішньоторговельної безпеки неможливо знайти однакові країни, але можливо вибрати країни зі схожими передумовами. Враховуючи вищесказане, метою цього пункту є виокремлення інструментів, які виявились успішними для регулювання складових зовнішньоторговельної безпеки по країнах зі схожими до України передумовами. Для цього було проведено горизонтальний аналіз – визначено країни зі схожими до України передумовами регулювання. Вертикальний аналіз допоміг узагальнити інструменти, які виявились успішними, що зумовлено високими показниками по складових тих країн, які було включено до бази дослідження. Дослідження проводилось у розрізі елементів двох складових зовнішньоторговельної безпеки: 1) безпеки ринкового середовища; 2) безпеки учасників ринку. Стан кожної складової характеризується станом її елементів.

У ході горизонтального аналізу обрано групу країн Центральної та Східної Європи, що мають подібні до України передумови формування політики зовнішньоторговельної безпеки. Зокрема, до таких віднесено: Польщу, Республіку Чехія, Словаччину, Туреччину, Угорщину. Досвід цих країн підлягає вивченню Україною через географічну близькість, схожі геополітичні пріоритети, розміри та значення в масшта-

бах світового господарства. У результаті аналізу наукових джерел та періодичних видань було визначено, що країнами вибірки подолано економічні проблеми трансформаційного періоду. Із фінансової точки зору, за часів трансформації створено стабільне фінансове середовище та здійснено кроки для нарощування інвестиційного клімату. У ресурсно-технологічному плані, для всіх включених до вибірки країн є актуальною проблема постачання природних ресурсів. Усі країни є членами СОТ, деякі – члени ЄС або знаходяться на стадії приєднання. При цьому уряди забезпечують можливість використання важелів адміністративного регулювання зовнішньої торгівлі та зберігають можливість надавати державну підтримку стратегічним галузям. Адекватність результатів емпіричного аналізу для України впливає з припущення про подібні передумови зовнішньоторговельної безпеки.

Вертикальний аналіз, з огляду на доступність статистичних даних для аналізу, було проведено за період 12 років: з 2002 до 2014 року. В окремих випадках досліджувались роки затяжних економічних спадів. Дослідження структуровано в розрізі загалом п'яти елементів двох складових безпеки. Послідовність аналізу полягала в обчисленні показників елементів безпеки, виборі країн із показниками, вищими за медіану 2012 року за кожним елементом, та дослідженні інструментів, що допомогли досягти найвищих показників.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що набір інструментів державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки відрізняється від інструментів регулювання зовнішньої торгівлі. Для управління безпекою використовуються як інструменти зовнішньоторговельної політики, так і інструменти внутрішньої політики. Історичний досвід країн із найвищим показниками свідчить про узгоджене використання цих двох сфер управління безпекою. Доведено, що у зв'язку з відмінностями в передумовах зовнішньоторговельної безпеки різних країн шлях кожної країни до високого рівня безпеки забезпечується унікальною послідовністю управлінських рішень. Копіювання політики інших країн не гарантує безпеки, тому вважається неефективним. Відтак формування типової матриці управлінських рішень є неможливим, що призводить до необхідності формування математичної моделі прогнозування зовнішньоторговельної безпеки, яка має допомогти державним органам у побудові регуляторної політики у сфері зовнішньоторговельної безпеки.

УДК 330

Ляховець О. О.,
докторант, канд. екон. наук, доцент
кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Підприємництво відносяться до базових економічних інститутів, що формують інституціональну структуру національних економік ринкового типу. Разом з тим, характер підприємництва залежить від умов, які були сформовані внаслідок державної економічної політики, тобто від формальних правил, встановлених державою. Вони включають податкову політику, адміністративні бар'єри, мотиваційні механізми тощо.

Інституціональні умови, створювані державою для підприємницької діяльності, включають: легкість реєстрації бізнесу та отримання дозволів, ліцензій на здійснення господарської діяльності, легкість доступу до фінансових ресурсів, забезпечення виконання контрактів та захисту своїх інтересів в адміністративному чи судовому порядку, забезпечення міжнародної торгівлі, насиченість ринку праці необхідними фахівцями та державна політика зайнятості, ступінь дерегулювання підприємницької діяльності, стабільність законодавства тощо.

За оцінками Світового банку, з 2015 по 2016 роки деякі умови ведення бізнесу в Україні покращилися, зокрема полегшилася процедура реєстрації бізнесу, полегшився доступ до електроенергії, посилився захист міноритарних акціонерів, полегшилася процедура сплати податків, покращилось забезпечення міжнародної торгівлі. Однак спостерігаються й негативні тенденції в отриманні дозволів на будівництво, реєстрації власності, забезпеченні виконання контрактів та розв'язанні неплатоспроможності. Незмінним залишився показник отримання кредитів для ведення бізнесу.

Позитивна динаміка в інституціональному середовищі підприємництва супроводжується значним скороченням суб'єктів підприємницької діяльності. Так, з 2010 по 2014 рік їх кількість скоротилася з 2,18 млн одиниць до 1,93 млн одиниць, тобто на 11 %, в основному, за рахунок скорочення чисельності фізичних осіб-підприємців та малих підприємств. Суттєво скоротилася кількість зайнятих працівників – з 10772,7 тис. осіб до 8796,7 тис. осіб, на 18,4 %, а номінальний обсяг реалізованої продукції зріс на 20 % за 5 років, втім, з урахуванням

темрів інфляції за період, це характеризує скорочення обсягів продажу. Причиною негативних тенденцій виступають кризові соціально-економічні та політичні явища в країні.

Модернізація економіки передбачає зміну суспільного способу виробництва внаслідок оновлення технологій, і, відповідно зміну поведінки економічних агентів. Вона може передбачати організацію виробництва за допомогою імпортованих інноваційних технологій, в той же час повноцінна модернізація не відбудеться як механізм, що самостійно підтримується, якщо не забезпечити її внутрішніми ресурсами, що продукують інновації. І саме нестача фахівців, які здатні це зробити, гальмує економічний розвиток багатьох країн, що розраховують виключно на імпортні технології.

Іншими перешкодами в розвитку підприємництва виступають такі як:

1) офшоризація бізнесу, яка виникає внаслідок прагнення ухилитися від сплати податків, «відмити» капітал;

2) неефективність державної фінансової підтримки, що надавалася промисловим підприємствам у кризові періоди;

3) незмістовність заходів держави в стимулюванні інноваційного розвитку, що зумовлює відсутність реальної підтримки науковців та винахідників, які не в змозі комерціалізувати свої науково-технічні розробки.

Таким чином, розвиток підприємництва в Україні відбувається в недостатньо конгруентному інституціональному середовищі, в якому зв'язки між інститутами ринкової економіки не синхронізовані через неадаптованість до суспільних інтересів, національного менталітету. Подальші дослідження мають бути спрямовані на пошук тих ланок інституціональної системи, які потребують суттєвих змін з точки зору забезпечення мотиваційних механізмів зайняття підприємництвом та інноваційним підприємництвом, зокрема.

УДК 330.55.051

Палехова В. А.,

*доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

НЕДОЛІКИ ВВП ТА ПОШУКИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИМІРУ ОБСЯГІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У 2000 р. Бюро економічного аналізу США визнало ВВП «одним з найбільших винаходів ХХ ст.». Найвідоміший макроекономічний по-

казник застосовується повсюдно для виміру обсягів національної економіки, але поряд з цим залишається об'єктом постійної критики. Серед проблем, на яких наголошують найчастіше, слід виділити такі:

- ВВП ігнорує екологічні проблеми та сприяє забрудненню навколишнього середовища заради економічного зростання;
- у ВВП складно врахувати діяльність в сфері економіки, що не спостерігається (у тому числі, неформальний сектор та виробництво для власного споживання);
- серйозні ускладнення викликає необхідність кількісно визначити обсяг наданих послуг, особливо в державному секторі, і послуг фінансових посередників (актуальність цього з усією очевидністю довела остання фінансова криза).

Але основну незгоду викликає використання ВВП на душу населення для оцінки рівня суспільного добробуту. Ще С. Кузнець у 1937 р. усвідомлював, що задачею максимум має бути вимір не лише обсягу виробництва (чого вимагали суворі постдепресійні та передвоєнні часи), а добробуту нації. Для цього, на його думку, від ВВП слід відрахувати «всі витрати на озброєння, майже всі видатки на рекламу, більшу частку видатків на фінансові та спекулятивні цілі...».

У 1972 році Дж. Тобін і В. Нордхаус запропонували показник економічного добробуту, беручи до уваги чинники, які позитивно та негативно впливають на добробут. Усвідомлюючи обмеженість показника ВВП на душу населення, міжнародні організації розробили альтернативні способи оцінки рівня життя – так, індекс людського розвитку включає також рівень освіти населення та тривалість життя.

Існує цілий напрямок виміру прогресу країни за показником валового національного щастя (Gross National Happiness, GNH) – це індекс Щаслива планета (The Happy Planet Index, HPI) та рейтинг країн за рівнем щастя (The World Happiness Report).

Під гаслом «покінчити з фетишизмом ВВП» була створена спеціальна міжнародна комісія, очолювана двома нобелівськими лауреатами – А. Сеном та Дж. Стігліцем, з вивчення економічних досягнень та соціального прогресу. Її пропозиції полягали не в тому, щоб замінити ВВП іншим показником, а доповнити його використання розрахунками інших індикаторів якості життя: сталого розвитку, безпеки, стану екології тощо, тобто створити «панель (*dashboard*) показників».

ВВП відповідав повною мірою реаліям ХХ ст. – він був створений для економіки, в якій переважає матеріальна сфера, масове виробництво стандартних товарів. Зі зміною структури економіки, починають зростати проблеми з об'єктивним розрахунком ВВП – адже визначити внесок сфери послуг набагато складніше. Але справа не лише у кількі-

сному зростанні частки послуг у структурі економік розвинутих країн. Відбулися серйозні якісні зміни – в умовах «нової економіки» поширюються, в першу чергу, інформаційно-комунікаційні послуги.

Варто подивитися навколо та усвідомити, наскільки змінилося наше життя. Сучасний споживач практично не купує газети, карти, музичні записи, значно менше витрачає на міжміський телефонний зв'язок. Стрімко розвивається інтернет-торгівля, он-лайн курси дозволяють безкоштовно отримати доступ до освітніх послуг провідних університетів світу. Подібні нові продукти взагалі не включаються у ВВП через свою безкоштовність, аналогічно праці домогосподарок. ВВП не враховує, як економиться час за рахунок *Google*, скільки інформації надає *Wikipedia* і як дозволяє прикрасити дозвілля *YouTube*. За словами британського економіста Д. Койл, «час замислитися над покращенням методів виміру та споживання «інформації», або цифрової продукції, яка, очевидно, доставляє цінність для споживачів».

Іншою властивістю «нової економіки» є потік інновацій, що призводить до значного розширення асортименту, збагачення товарної номенклатури з метою задоволення вибагливого попиту сучасного споживача. Між тим, ВВП не бере до уваги різноманіття товарів та послуг, він так само врахує як мільйон пар взуття однакового розміру, кольору та форми, так і мільйон пар всіх розмірів, кольорів та фасонів.

Серйозною проблемою залишається те, що покращення якості нових товарів і послуг та додаткові вигоди для споживачів не завжди адекватно відбиваються в ціні. Нові смартфони і ноутбуки коштують дорожче, але виконують більше функцій. Недооцінюючи зростання якості, можна отримати необ'єктивні показники – реальний обсяг ВВП буде занижений, а обсяг інфляції дещо завишений. Існує певний (гедоністичний) метод коригування рівня споживчих цін з урахуванням зміни якості, але він доволі трудомісткий та використовується при врахуванні деяких високотехнологічних товарів, проте його важко пристосувати до послуг.

Тож по мірі збільшення частки послуг у структурі економіки, (що стосується, передусім, розвинутих країн світу), доведеться переходити до більш широкого показника з метою якнайповнішого охоплення всіх сфер економічної діяльності. Цей «ВВП плюс» (як пропонує називати його тижневик *The Economist*) потребує концептуальних змін щодо врахування неформальної економіки, нових продуктів, широкого вибору товарів і послуг. При цьому, буде доцільніше не прагнути оцінити національну економіку одним-єдиним показником, а використовувати систему показників (як роблять при оцінці рівня суспільного добробуту), що, втім, не заперечує потреби подальшої еволюції ВВП.

УДК 330.341.1:332

Прядко І. В.,
*старший викладач, кафедра економічної
теорії та міжнародної економіки,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВИЗНАЧЕННЯ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ, ЯКІ Є ПРІОРИТЕТНИМИ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ

Специфіка господарської діяльності будь-якого регіону пояснюється групою передумов, серед яких базовим залишаються природно-кліматичні особливості регіону та його географічне положення. Ефективне використання цих чинників наряду з іншими призводить до зростання конкурентоспроможності економічної території та її економічного розвитку.

Миколаївський регіон має кліматичні умови, що сприяють розвитку аграрного виробництва, та розташований на перетині морських шляхів Чорноморського басейну.

Відповідно до теорема Хекшера-Оліна використання найбільш дешевих чинників виробництва дозволило б значно підвищити рівень конкурентоздатності галузей регіону на міжнародному ринку. Виходячи із вказаних вище особливостей, природно, що специфікацією зазначеної економічної території мають бути в першу чергу розвиток сільськогосподарства та наданням транспортних послуг. З іншого боку, інноваційний розвиток так само здатний забезпечити підвищення рівня конкурентоспроможності зазначеної території. Оскільки сьогодні саме така галузь виробництва як промисловість визнана рушієм інновацій та науково-технічного прогресу в економіці, доцільним є розвиток інновацій в галузях промисловості, діяльність яких пов'язана з добутком та переробкою найбільш дешевих, порівняно з іншими регіонами та країнами, чинників виробництва.

Таким чином, з метою оптимізації механізму регулювання інноваційної діяльності в промисловому секторі регіону, доцільним є аналіз особливостей розвитку промисловості в зазначеному регіоні.

В ході проведеного дослідження було проаналізовано обсяги реалізованої продукції за видами економічної діяльності у валовому регіональному продукті (далі – ВРП). Відібрано такі види економічної діяльності, що мають найбільшу частку зазначеного показника у ВРП (див. табл. 1).

Таблиця 1

Види економічної діяльності, що мають найбільшу частку обсягу реалізованої продукції у ВРП, %

Види економічної діяльності	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Сільське, лісове та рибне господарство	14,27	15,23	17,79	15,33	20,09
Промисловість	65,91	67,45	72,44	71,21	67,12
Будівництво	6,32	7,43	6,83	5,23	4,16
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	89,70	69,54	63,69	60,09	70,23
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	12,84	12,33	13,71	10,41	13,09

Зроблено висновок, що більшу частку в ВРП Миколаївського регіону займають промисловість та оптова та роздрібна торгівля (середній відсоток – 68,83 % та 70,65 % відповідно). Сільське господарство створює 16,54 % ВРП в середньому, сфера послуг «транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – 12,48 %. Таким чином, промисловість можна вважати сектором, що створює переважну частину валового регіонального продукту в Миколаївському регіоні.

Для кращого розуміння ролі промислового сектору в Миколаївському регіоні доцільно дослідити показник результативності діяльності зазначеного сектору (див. табл. 2), який розраховується як відношення обсягів реалізованої продукції до кількості підприємств відповідного виду економічної діяльності.

Таблиця 2

Показник результативності галузей, що створюють найбільші обсяги ВРП Миколаївського регіону за період 2010–2015 роки, млн/підприємство

Вид економічної діяльності	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське, лісове та рибне господарство	0,82	1,86	1,44	1,33	1,98	3,38
Промисловість	13,91	18,68	20,89	19,82	21,26	28,73
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,44	9,53	8,99	8,67	11,53	17,15

Проведений аналіз показав, що протягом зазначеного часу в Миколаївському регіоні саме промисловий сектор мав найвищі показники результативності, а саме: 20,5 млн/підприємство в середньому. Це вдвічі більше за відповідний показник у торгівлі. Крім того, зміна показника в промисловості має виключно зростаючу тенденцію, тоді як для сільського господарства та торгівлі характерна мінлива динаміка.

Виявлено п'ять галузей промисловості, що мають більші частки у загальному обсязі реалізованої продукції, це:

- 1) виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів;
- 2) постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря;
- 3) металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування;
- 4) машинобудування;
- 5) виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань.

Виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновок, що в Миколаївському регіоні промисловий сектор створює переважну частину валового регіонального продукту та є найбільш результативним порівняно з іншими секторами економіки. Найбільш розвиненими промисловими галузями за останні роки є харчова промисловість, постачання електроенергії, металургійне виробництво та машинобудування.

Таким чином, функціонування промислового сектору в Миколаївському регіоні відбувається відповідно до теореми Хекшера-Оліна. Пріоритетними галузями для розвитку інноваційної діяльності мають стати харчова промисловість, енергетика, металургійне виробництво та машинобудування.

УДК 338.46(477)

Фертікова Т. М.,

*канд. екон. наук, доцент, кафедра економічної
теорії та міжнародної економіки,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ПОСЛУГ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Послуги для населення в сучасному суспільстві сприяють задоволенню різноманітних потреб, від базових до потреб в самореалізації. Якість і доступність послуг впливає на рівень безпеки в суспільстві, стан людського капіталу та можливості його реалізації, а отже, на якість життя загалом.

В Україні сфера послуг має значний, досі не реалізований, потенціал розвитку. Ситуація на ринках багатьох послуг для населення є незадовільною. Ризик отримання неякісних послуг об'єктивно вище, ніж ризик споживання неякісних товарів, що пов'язано з особливостями перших. Крім того, в умовах посттрансформаційної економіки України чимало системних ризиків отримання послуг неналежної якості, що ставить задачу виявлення заходів, які сприятимуть зниженню таких ризиків.

Держкомстат України виділяє 13 груп послуг відповідно до нового КВЕД, прийнятого в 2010 році. Частка випуску загальної вартості послуг у номінальному ВВП з 2010 по 2014 роки, за даними Держкомстату, найменшого значення (53,5 %) досягла в 2011 році, тоді як його середнє значення складає 54,9 %.

За розрахунками Світового банку, частка сфери послуг у ВВП України має вищі значення – близько 60 % в останні роки. Подібні значення даного показника (60–65 %) мають такі країни як Аргентина, Мексика, Польща, Словенія, Угорщина. В Данії, Франції, Великій Британії, США, Японії частка сфери послуг наближається до 80 % ВВП. В деяких країнах з високим ВВП на душу населення (наприклад, Норвегія) значення даного показника близьке до українського. Але в більшості країн, що відносять до лідерів за ВВП на душу населення, додана вартість, створена у сфері послуг, перевищує 70 % ВВП.

Частка обсягу послуг, реалізованих за ринковими цінами, в структурі ВВП України є більш ніж вполовину меншою за частку загального обсягу послуг. За період 2010–2013 роки її значення складало близько 23–24 %, протягом наступних двох років спостерігалось її зниження до 22 %, але за перші два квартали 2016 р. воно зросло майже до 25 %.

Частка послуг, реалізованих населенню, за останні шість років складає в середньому 5,6 % від ВВП.

Частка послуг, реалізованих населенню за ринковими цінами, в загальній вартості реалізованих послуг в період з 2009 по 2015 рр. була найменшою в 2014 році (21,9 %) та мала найбільше значення в 2015 р. (25,5 %).

Аналіз структури послуг дозволяє дійти таких висновків. Протягом трьох останніх років значними залишаються витрати на послуги, пов'язані з транспортуванням, складуванням, поштовою та кур'єрською діяльністю (в 2015 р. – 27,2 %); збільшується частка витрат на послуги, пов'язані з інформацією та телекомунікаціями (до 29 % в 2015 р.). За підсумками 2015 р. до 13,6 % підвищилась частка витрат на освіту, що може бути пов'язано з подальшою комерціалізацією даного виду послуг, та різко зменшилися (до 2,4 %) витрати на таку групу послуг, як мистецтво, спорт, розваги та відпочинок. В 2014–

2015 рр. зросла частка витрат на послуги у сфері тимчасового розміщення та організації харчування, що, скоріш, за все, пов'язано з їх подорожчанням.

Важливими стримуючими чинниками розвитку ринків послуг для населення є низька платоспроможність населення, високий рівень монополізації окремих ринків послуг, фінансові та організаційні проблеми постачальників послуг державної форми власності. Державні установи та організації, що надають послуги населенню, стикаються з жорсткими фінансовими та бюрократичними обмеженнями. Часто попит на такі послуги перевищує пропозицію. Тому якість цих послуг більше залежить від професійної компетентності та відповідальності окремих працівників, ніж має системні передумови. Держава контролює дотримання певних стандартів якості, але вони недостатньо пов'язані із потребами споживачів. Зате відповідні послуги є або безкоштовними (хоча б декларативно), як освітні послуги в загальноосвітніх навчальних закладах чи медичні послуги, або обов'язковими для споживачів в певних ситуаціях, як, наприклад, адміністративні послуги.

Послуги, що надаються приватними підприємствами на конкурентних ринках, також не завжди відповідають запитам з боку споживачів, зважаючи на специфіку послуг та процесу їх надання. Але тут діють системні чинники, які зменшують ризик отримання послуг низької якості. Ціна на такі послуги формується на ринкових засадах, тож у інвесторів є мотивація вкладати кошти у відповідні сфери, а у споживачів є можливість вибору кращих виробників. Конкурентні ринки послуг є більш динамічними, їх учасники використовують можливості забезпечити конкурентні переваги шляхом пропозиції нових послуг або шляхом запровадження вузької спеціалізації.

Якщо якість і ціна послуг, що надаються природними монополіями чи безпосередньо органами влади, залежать і будуть залежати від ефективності державного управління, то на ринках таких послуг, як освітні, медичні слід сприяти розвитку конкуренції як між суб'єктами державної форми власності, так і між державними і приватними постачальниками послуг. Це забезпечить споживачу вибір між послугами різної якості та ціни та створить стимули щодо підвищення якості послуг виробникам різних форм власності.

ПІДСЕКЦІЯ: Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку України

УДК 338.436(477.4)

Кузьменко О. Б.,

*д-р екон. наук, професор,
кафедра економіки підприємства,*

Кузьменко Б. П.,

*канд. екон. наук, доцент,
кафедра економічної теорії та міжнародної економіки,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АКТУАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Політичні зміни які відбулися в Україні останнім часом, повинні супроводжуватись позитивними структурними змінами в економіці, оскільки за багатьма параметрами соціально-економічної системи продовжує зростати напруга. Україна підписала Угоду про Асоціацію з ЄС, тому тема структурних трансформацій в економіці і зокрема в аграрному виробництві стає дедалі актуальнішою. Також це зумовлене необхідністю подолання наслідків фінансово-економічної кризи і якісного оновлення структурної політики держави яка повинна забезпечити зростання аграрного виробництва у довгостроковій перспективі. Системних реформ вимагають від України і міжнародні партнери, адже якщо внаслідок внутрішніх структурних трансформацій не відбудеться оновлення базових механізмів розвитку аграрного виробництва, ні європейська інтеграція, ні зовнішня фінансова допомога наявних проблем не розв'яжуть. Навіть той факт, що Україна користувалась односторонніми пільгами до 01.01.2016 згідно процесу введення в дію Угоди про Асоціацію не нівелює проблему з відсутністю прямого ринку збуту для сільськогосподарської продукції завдяки квотам. Не варто також забувати і про необхідність відповідати стандартам якості європейського ринку.

Аграрне виробництво для України є основоположною сферою, своєрідним локомотивом економіки, особливо сьогодні, коли добувна та металургійна промисловості зазнали значного спаду. На сучасному етапі розвитку сільське господарство знаходиться в кризовому стані через зменшення державних дотацій, зміни стосовно оподаткування та швидку переорієнтацію ринків збуту. Вирішення цієї ситуації зале-

жити від подальших дій Уряду, які першочергово мають бути спрямовані на підтримку села та мотивацію дрібних підприємців до участі в агропромисловому секторі.

За роки незалежності Україна, на жаль, не відновила обсягів виробництва аграрної продукції навіть порівняно з 1990 роком. Ситуація у рослинництві набагато краща, ніж у тваринництві. Україна входить до числа топ країн найбільших експортерів зернових і технічних культур. Проте це суттєво змінило у їх бік структуру посівних площ сільськогосподарських культур. Це призвело до порушення науково обґрунтованих сівозмін і відповідно погіршення якісного стану ґрунтів, втрати природної родючості.

Трансформаційні процеси аграрного виробництва у теперішній час зумовили появу і інших соціальних та економічних проблем:

- нерівномірність розвитку різних форм господарювання з одночасним послабленням позицій середніх і малих аграрних товаровиробників;
- відсутність мотивації до кооперації та укрупнення дрібних товаровиробників у межах сільських громад, ослаблення економічного підґрунтя розвитку сільських громад;
- нестабільність конкурентних позицій вітчизняної аграрної продукції на зовнішніх ринках внаслідок не завершення процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності продуктів харчування;
- низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;
- наявність ризиків збільшення виробничих витрат внаслідок зростання рівня зношеності техніки, переважання використання застарілих технологій, збільшення вартості не відновлюваних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва аграрної продукції;
- втрати продукції внаслідок недосконалої системи логістики її зберігання та інфраструктури аграрного ринку в цілому;
- відсутність у аграрних товаровиробників мотивації до дотримання агроекологічних вимог;
- обмежена ємність внутрішнього ринку споживання аграрної продукції, зумовлена низькою платоспроможністю населення;
- недостатня ефективність самоорганізації та саморегулювання ринку аграрної продукції, складність у виробленні аграрними товаровиробниками консолідованої позиції щодо захисту своїх інтересів;
- непоінформованість частини аграрних товаровиробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі.

Процес структурних трансформацій аграрного виробництва сьогодні є досить неоднозначним. З одного боку Євроінтеграція має стати

основоположним фактором, що стимулює розвиток цієї галузі. Приєднання до європейської співдружності мало б надати Україні: нові джерела фінансування вже діючих підприємств та можливості створення нових компаній; споживачів з потенційно високою купівельною спроможністю; інноваційне обладнання та шляхи підвищення продуктивності праці на ріллі. З іншого боку аграрне виробництво зазнало утисків з боку ЄС, який шляхом встановлення квот тяжіє до обмеження імпорту з України, що в умовах розриву відносин з основним партнером та ринком збуту аграрної продукції призводить до посилення існуючих проблем українського села.

УДК 338.242

Мельничук Л. С.,
*канд. екон. наук, доцент (б. в. з.),
кафедра економіки підприємства,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА ТА БІЗНЕСУ

Одним із домінантних напрямків, що забезпечують адекватне врахування нових тенденцій економічного розвитку, рух у напрямку заданих системою управління цільових векторів і досягнення стратегічних і тактичних завдань розвитку соціально-економічних систем різних ієрархічних рівнів є ефективне управління процесом узгодження інтересів та координація зусиль держави і бізнесу як основних інститутів ринкової економіки.

Тому була сформульована ідея соціальної відповідальності, яка закликає суспільство, бізнес, владу зробити певну переоцінку життєвих цінностей та вести свою життєдіяльність на засадах взаємодопомоги, довіри та співробітництва.

Основна складність полягає в неможливості локалізації секторів: держави, економіки, суспільства, які в кінцевому рахунку проявляють себе через діяльність одних і тих же суб'єктів (агентів), індивідуумів, поєднаних у рамках різних соціальних груп (інтеграції, асоціації та ін.). Проте в кожному конкретному випадку дії індивіда можуть бути, як правило, класифіковані та віднесені до прояву однієї або декількох із зазначених структур (суспільства, держави, економіки), в рамках яких, зокрема:

- держава реалізує свої цілі і можливості через державні, регіональні і місцеві органи влади, діяльність відповідних установ та посадових осіб, представників законодавчої, виконавчої та судової влади;
- економіка реалізується в діяльності господарюючих суб'єктів у розвитку та взаємодії комплексів, галузей, регіонів, у процесах динаміки обсягів виробництва та споживання, рівнів цін, зайнятості, інвестицій, і т. д.;
- життя суспільства проявляється у створенні та діяльності громадських організацій – партій, об'єднань, спілок, а також засобів масової інформації.

Отже, соціальна відповідальність постає складною сукупністю тих суб'єктів, які діють в національному і глобальному соціумі: від окремої людини, особистості до суспільства, бізнес-спільноти, держави, а в кінцевому рахунку – людства в цілому. Всі сторони соціальної відповідальності є взаємозалежними одна від одної та формують один єдиний простір. Пріоритетна роль віддається соціальній відповідальності людини, адже вона є базовим елементом соціальної відповідальності інших сторін. Для успішної реалізації принципів соціальної відповідальності в Україні перш за все необхідне усвідомлення суб'єктами соціальної відповідальності своєї значущості в цих процесах.

Головним механізмом підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу є ефективне функціонування інституту соціального партнерства. Першочергову роль в цьому з метою активізації соціальної діяльності бізнесу має відігравати держава. Отже при прийнятті на себе соціальної відповідальності господарюючі суб'єкти мають отримати позитивні результати, які можна поділити на соціальні, економічні та іміджеві. Соціальні результати для бізнесу – це формування зацікавленості персоналу, встановлення довгострокового надійного партнерства. Економічну вигоду можна охарактеризувати як отримання прибутку від реалізації соціальних заходів.

Участь у соціальних ініціативах дає можливість збільшити зацікавленість та прихильність нових партнерів. Позитивний соціальний імідж збільшує лояльність споживачів, як наслідок – розширюється ринок збуту, зростає престиж організації.

Соціальна відповідальність в довгостроковій перспективі забезпечить узгодженість і гармонію інтересів влади, суспільства та бізнесу, безконфліктний процес економічного розвитку країни.

УДК 338.24

Міцкевич Н. В.,

*канд. екон. наук, доцент,
кафедра економіки підприємства,*

Міцкевич Д. І.,

*студент VI курсу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В Україні визначено системний шлях інноваційно-інвестиційного розвитку, створюються умови для самоорганізації процесу на основі ринкового механізму, що передбачає наявність взаємозв'язку між інвестиціями, інноваціями, підприємництвом, конкуренцією. Сучасні економічні методи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств спрямовані на підвищення якості продукції, задоволення ринкового попиту, підвищення прибутковості та рентабельності підприємства.

Дослідження діяльності вітчизняних підприємств показали, що формування концепції інноваційного розвитку неможливе без урахування тенденцій макроекономічної ситуації, основних особливостей та факторів, які сприяють чи перешкоджають розвитку економіки інноваційного типу. Інноваційний розвиток містить значний потенціал економічного зростання, але не призводить автоматично до позитивних соціально-економічних результатів. Підвищити ефективність цього процесу спроможна орієнтована на відтворювальний процес інноваційна політика з урахуванням стратегічних цілей, пріоритетів і специфіки національної економіки. Інновації стають найважливішим ресурсом виробництва, капіталом, з одного боку, і продуктом, товаром – з іншого. Використання інновацій ефективніше за все здійснюється через інноваційні проекти.

Для інвестування інноваційних проектів, як правило, використовують комбіновані джерела фінансування, як зовнішні, так і внутрішні. Вибір оптимального співвідношення між власними і позиковими коштами є основною проблемою у сфері мобілізації фінансових ресурсів. Однобічність інноваційного розвитку, якщо він визначається державними органами управління, стає причиною відсталості у всіх галузях господарства.

В сучасній конкурентній світовій економіці технічна і технологічна відсталість країни автоматично означає її вибуття з ряду економічно розвинутих країн.

Саме інновації, які випереджають науково-технічний розвиток, дозволяють не лише підвищувати рівень економіки, але й виводити країну на перші позиції в світових рейтингах. За підсумками Проекту Global Innovation Index, реалізованого під керівництвом бізнес-школи Insead, Всесвітньої організації інтелектуальної власності та Корнельського університету Україна в рейтингу країн за рівнем розвитку інновацій в 2015 році займає 64 місце зі значенням індексу 36,45 (за шкалою від 0 до 100). Виробництво та впровадження інноваційної продукції має великий вплив на рівень розвитку країни, однак позиції України в цій сфері є досить невтішними. Так, частка нашої країни на світовому ринку інноваційної продукції який оцінюється в 2,5–3 трлн. дол., становить близько 0,05–0,1 %. Цей відсоток досягається переважно продукцією оборонно-промислового комплексу та авіаційної промисловості. Для порівняння частка США становить 36 %, Південної Кореї – 38 %, Японії – 32 %, Німеччини – 17 %, Росії – 0,3–0,5 %.

Важливу роль у побудові нової економічної системи відіграють суспільні інституції. Для ефективного переходу виробництва на сучасний технологічний рівень необхідним є створення в нашій державі сприятливого інноваційного клімату, задіяння всіх необхідних механізмів та стимулів щодо підвищення зацікавленості виробничої сфери у запровадженні наукоємних технологій.

Процес інтеграції України у світовий економічний простір визначає чіткі стратегічні і тактичні інтеграційні цілі щодо створення національних високотехнічних експорто-орієнтованих виробництв, формування дієвих структур для реалізації інноваційної політики і налагодження ефективного механізму взаємодії між ними.

УДК 005.95

Семенчук І. М.,

*канд. екон. наук, доцент, кафедра економіки підприємства,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЗВИТОК МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПЕТЕНЦІЙ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах формування ефективної національної економіки конкурентні процеси вимагають створення стійкого стереотипу конкурентної поведінки, спрямованого на формування інноваційної форми конкуренції. Зазначена тенденція тісно пов'язана з активізацією розвитку менеджменту. В Україні немає іншого шляху як розвиток професійних

стандартів менеджменту, які сформують базові характеристики узагальнених трудових функцій персоналу в різних галузях професійної діяльності, регламентують вимоги до рівня їх професійного розвитку (до знань, умінь і широких компетенцій працівників) і диференціюють за параметрами відповідальності кожного. Іншими словами основна увага менеджменту орієнтовано на якість професійної компетентності персоналу організації, єдиною і найважливішою силою, що веде до організаційного успіху і збільшення доходів на капітал.

Процес розвитку професійної компетентності реалізується за допомогою менеджменту компетенцій. Він ініціює створення сприятливого освітнього клімату організації, тим самим змінює модель трудової поведінки з екстенсивного в інтенсивний і формує індивідуальну траєкторію розвитку професійних компетенцій персоналу. Зміна уявлень даного виду менеджменту пов'язана з раціональним поєднанням знань і здібностей, по суті справи з процесом визначення зрілості людини у професійній діяльності.

Традиційний менеджмент виходить із уявлення процесу управління у вигляді виконання менеджерами ряду функцій, що включають планування, організацію, мотивацію і контроль, спрямованих виключно на отримання прибутку. Менеджмент компетенцій заснований на утворенні в системах управління інтелектуального ядра з інтелектуальним характером процесів прийняття рішень і високим рівнем конкурентоспроможності.

Необхідність дослідження особливостей розвитку менеджменту компетенцій активізується в умовах змін, в нову епоху – епоху інтелектуальної економіки, економіки знань. У сучасному світі вартість продукту все більше становить ідейне ядро і все менше – безпосередньо виробництво, яке робить ідею матеріальною. Але при цьому безцінний інтелектуальний капітал країни залишається неоціненим. Ще не сформована методологія оцінки глибини (якість) знань традиційних технологій діяльності; глибини (якість) знань їх нетрадиційних, інноваційних технологій; якість навичок, умінь використовувати традиційні і нетрадиційні технології по виконанню різних видів діяльності; бажаних способів реалізації здібностей; способів реалізації здібностей; самооцінки здібностей; наявності бажання розвивати наявні або нові здібності і інше.

На основі означеного можна зробити висновок, що наявний людський потенціал не може забезпечити повний перехід економіки України на інноваційні рейки, бо життєво необхідні для цього умови недостатньо розвинені. Вітчизняна практика, на відміну від зарубіжної, на даний момент не має розробок в сфері менеджменту компетенцій. На відміну від більшості країн, поки не вироблена єдина концепція про-

фесійної компетентності персоналу організації, не введена ідея компетенцій в практику діяльності як основний агент змін.

Сьогодні на зміну філософії «впливу» в менеджменті компетенцій приходить філософія «взаємодії», «співпраці». Теорія менеджменту істотно доповнюється теорією менеджменту, яка приваблює, перш за все, своєю особистісною спрямованістю, коли діяльність менеджера (керівника, управлінця) будується на основі справжнього поваги, довіри до своїх співробітникам, створення для них ситуації успіху. Очевидно, що в зв'язку з змінами в соціально-економічних системах повинні змінюватися цілі, зміст і способи підготовки майбутніх керівників з точки зору їх нової місії. Тому першочерговим завданням на цьому етапі виступає налаштування майбутнього менеджера на стан усвідомлення значимості своєї компетентності, мета якої – усвідомлення необхідності безперервного підвищенні свого професійного рівня.

Високого рівня професійної майстерності та творчого підходу менеджери досягають лише за умов, коли в них виникає й реалізується потреба професійного саморозвитку, самовдосконалення, а також коли вони виявляють мотиваційно-ціннісне ставлення до себе як суб'єкта організаційної діяльності. Таке ставлення набуває прояву в безпосередньому здійсненні заходів та усвідомленні реалізації функцій самодослідження, самопрогнозування, самоактуалізації, самоорганізації, самопрезентації, самореалізації, саморегуляції, самокорекції, самовиховання.

УДК 340.341.1

Яненко І. Г.,

*д-р екон. наук, професор (б. в. з.),
кафедра економіки підприємства,*

Хлибова Т. О.,

студентка V курсу,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА В КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Економічна ситуація останніх років характеризується збільшенням ступеня глобалізації та інформатизації бізнесу, посиленням конкуренції на ринках товарів та послуг, капіталу та праці. Такий розвиток ринку призводить до необхідності створення стійкої інноваційної політики, в основі якої лежить інтеграція підприємств та суб'єктів господа-

рювання, концентрація капіталів. Як свідчить світовий досвід, альтернативи інноваційному розвитку сьогодні ще не існує, адже конкурувати на зовнішніх ринках у традиційному полі діяльності практично неможливо. Тільки принципово нові технології, що підтримуються управлінськими інноваціями, дозволять створити нове конкурентне середовище та забезпечать передумови для досягнення лідерських позицій на ринку. У свою чергу підвищення ділової активності та інновації дозволять забезпечити високі темпи економічного росту, збільшення капіталізації підприємств та масштабів виробництва.

В умовах формування інноваційної економіки постає необхідність в перегляді підходів до управління інноваціями як основної запоруки створення ефективних нововведень. Слід зазначити, що процес управління інноваційним розвитком або інноваційною діяльністю характеризується відсутністю розриву між стадіями, функціями та їх взаємозалежністю та певною паралельністю виконання.

Більшість проблем, що виникають у зв'язку з розробкою нових продуктів, за своїм характером є організаційними. Дослідження сотень американських компаній показало, що в 84 % з них найбільш важливими проблемами були проблеми планування й організації виробництва нових продуктів, а не техніко-технологічні проблеми, пов'язані з особливостями продуктів.

Організаційні нововведення передбачають застосування нових форм і методів організації виробництва та праці (організаційних структур управління, типів виробництва тощо). Економічні інновації охоплюють вдосконалення планування та прогнозування, ціноутворення, фінансування, мотивації й оплати праці, оцінки результатів виробничо-господарської діяльності.

За складом і завданнями планових робіт, які виконуються у процесі створення, підготовки виробництва та освоєння нової продукції виділяються такі їх види: науково-дослідні, конструкторські та технологічні, організаційно-планові, роботи матеріально-технічного, економічного та соціально-психологічного характеру. При плануванні підприємством розробки нових товарів необхідно з'ясувати, на якому етапі життєвого циклу знаходяться їх аналоги, взаємозамінні товари, що вже представлені на ринку.

На нашу думку, підприємствам слід керуватись такими правилами успіху нововведень:

- 1) унікальний (переважаючий) товар, який дозволяє створити споживачу додаткові переваги;
- 2) потужна маркетингова орієнтація на ринок і клієнта;

3) глобальна концепція товару, який первісно орієнтований на міжнародний ринок;

4) інтенсивний первинний аналіз: ще до початку розроблення виділяються відповідні ресурси на всебічне техніко-економічне обґрунтування;

5) точне формулювання концепції: перелік конкретних завдань, вибір цільового ринку, набору властивостей і позиціонування товару;

6) структурований план освоєння: перехід від наміченого позиціонування до плану операційного маркетингу в термінах ціни, збуту і комунікації;

7) міжфункціональна координація: НДЦКР – виробництво – маркетинг;

8) підтримка керівництва: спеціальна структура підтримки інновації, ресурси та правильне сприйняття процесу;

9) використання синергії: реалізувати сильні сторони, використовуючи технологічний і комерційний синергізм;

10) привабливість ринків;

11) попередній відбір: успіх і провал можна передбачити;

12) контроль за перебігом розробок: дуже важливо для успіху;

13) доступ до ресурсів: необхідно мати певні кадрові, фінансові й технічні ресурси;

14) чинник часу: швидкий вихід на ринок.

Формування ефективної системи управління інноваційним розвитком підприємства повинно ґрунтуватися на наступних основних принципах:

- системності, як постійної взаємодії численних елементів структури управління, що характеризуються динамічністю та стохастичністю поведінки, існуванням ієрархічних і функціональних підсистем зі складними взаємозв'язками;

- комплексності, як взаємно обумовленого та пропорційно взаємно узгодженого розвитку системи, як єдиного цілого, що забезпечує взаємозв'язок комплексу підсистем та елементів: ринкових, регулюючих та забезпечуючих механізмів, економічного механізму підприємства та ін.;

- гнучкості, як здатності швидкого реагування на зміну ринкових можливостей та загроз;

- альтернативності, як створення комплексу варіантів здійснення інноваційного розвитку в залежності від конкретної ринкової ситуації;

- орієнтації на саморозвиток, як самостійного забезпечення умов тривалого виживання і розвитку підприємства за рахунок інноваційних чинників.

Таким чином інноваційний розвиток представляє собою системну орієнтацію діяльності підприємства на досягнення високих результатів функціонування за рахунок інноваційних чинників, в основі яких ле-

жить постійний безупинний пошук нових засобів і сфер реалізації потенціалу підприємства в нестабільних ринкових умовах. Інноваційний розвиток на рівні окремого підприємства передбачає здійснення процесу впровадження перспективних нововведень, реалізація яких має сприяти підвищенню конкурентоздатності підприємства.

УДК 330.341.1

Яненко І. Г.,

*д-р екон. наук, професор (б. в. з.),
кафедра економіки підприємства,*

Лизлова Ю. О.,

студентка V курсу,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. У країнах, що належать до інноваційних лідерів, спостерігається висока концентрація найбільш рентабельних видів бізнесу; високотехнологічна структура національного виробництва; винесення за межі власної країни промислово-технологічного циклу виробництв, які є еколого-, ресурсомісткими; зосередження найбільших фінансових потоків.

Оскільки інноваційний тип розвитку економіки якнайкраще відповідає закономірностям науково-вдтворювальних процесів, відбувається оптимізація використання основних факторів виробництва в часі та просторі за рахунок комплексної результативності при досягненні основних цілей з урахуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

На цей час можна виділити три основних типи моделей інноваційного розвитку промислово розвинених країн:

- країни, орієнтовані на лідерство в науці, реалізацію великомасштабних цільових проєктів, що охоплюють усі стадії науково-виробничого циклу, як правило, із значною частиною інноваційного потенціалу в оборонному секторі (США, Англія, Франція);
- країни, орієнтовані на поширення нововведень, створення сприятливого інноваційного середовища, раціоналізацію всієї структури економіки (Німеччина, Швейцарія, Швеція);

– країни, що стимулюють нововведення шляхом розвитку інноваційної інфраструктури, забезпечення чутливості до досягнень світового інноваційного прогресу, координації дій різних секторів в сфері науки і технологій (Японія, Південна Корея).

Підприємництво закономірно виступає одним з наймогутніших факторів інноваційного розвитку, оскільки до цього спонукає підприємницький інтерес. Важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування інноваційного підприємництва відіграє інноваційна інфраструктура, зокрема такі її основні елементи, як технопарки, бізнес-інкубатори, технополіси, які сприятимуть виходу інновацій на ринок.

На сьогоднішній день вітчизняна інноваційна інфраструктура ще дуже слабка і характеризується неповнотою, а тому потребує всебічної підтримки з боку держави. До того ж інвестиції та інновації – це лише половина справи, а інша половина полягає у підготовці високопрофесійного персоналу, особливо менеджерських кадрів. Сучасний менеджер повинен зосереджуватися не лише на дослідженнях чи науково-дослідній діяльності, а й має багато приділяти уваги споживачеві нових знань, бути ще й маркетологом і вивчати попит на нововведення.

Україна має науково-технічний потенціал, який, незважаючи на вкрай складні умови для його функціонування, зберіг достатньо високий рівень своєї дієздатності, і за головними параметрами відповідає середньоєвропейським стандартам. Вітчизняна наука і технології з окремих напрямів, зокрема матеріалознавства, теоретичної фізики, математики, зварювального виробництва, захисних зміцнюючих покриттів, біо- і аерокосмічних технологій та інших знаходяться на світових позиціях. Україна має також розвинуту систему освіти, яка спроможна забезпечити потреби в кадрах для здійснення переходу на інноваційний розвиток економіки.

Інноваційний розвиток України має бути комплексним, охоплювати не тільки виробничу сферу, а й науку, освіту, управління, фінанси, культуру та інші сфери. Для цього потрібно розвивати інноваційну інфраструктуру, удосконалювати законодавчу та нормативну базу стосовно інноваційної діяльності, налагоджувати інформаційно-комунікаційні зв'язки та всебічно сприяти здійсненню інноваційних процесів на всіх рівнях економіки.

**ПІДСЕКЦІЯ: Сталий розвиток використання земельних ресурсів
в умовах глобалізації**

УДК 320.517

Анисенко О. В.,
*старший викладач,
кафедра управління земельними ресурсами,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
«НАПОЛЕОНІВСЬКОГО» ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ**

Французький кадастр має досить довгу історію. Згідно із законом 1790 році у Франції був введений єдиний податок, який сплачувався пропорційно чистому доходу з земель. Податок нараховувався за розподільчим принципом. Загальну його суму ділили між департаментами, які розподіляли податок між округами, округи – між громадами, а в громаді – між окремими платниками.

У 1802 р. перейшли на кадастр по угіддях. Він полягав у виборі в кожному окрузі за жеребом від 2 до 8 громад. У кожній з них експерт за допомогою мера і понятих проводили зйомку і порівняльну оцінку угідь. При оцінці угіддя ділили на класи, число їх не повинно було перевищувати 3–5. Обкладання податками на основі кадастру по угіддях проводилося між громадами більш вірно, але дані цього кадастру не були пристосовані до розподілу податку між окремими платниками. Тому з метою індивідуального обкладання з 1807–1808 рр. перейшли до парцелярного кадастру. При парцелярному кадастрі вимірювали кожен окрему ділянку. Роботи складалися з трьох операцій: делімітації, тріангуляції і зйомки.

Делімітація полягала у визначенні адміністративних кордонів кожної громади як податкової одиниці. При цьому не проводилися інструментальні зйомки на місцевості і не встановлювалися юридичні межі. Тріангуляція складалася з згущення існуючих мереж вищих порядків. Завданням її було створення опорних пунктів для зйомки. Зйомці підлягали всі окремі земельні ділянки (парцели від лат. *particula* – частка), а також вулиці, дороги та інші об'єкти. При цьому встановлювалися фактичні межі і місця розташування парцел. За результатами зйомки складали плани земель громади із зазначенням угідь масштабу 1:1000. Крім планів, по кожній громаді складали список власників з номерами, які належали кожному власнику парцел і список володінь, в якому

парцели записували в порядку секцій і номерів плану, вказуючи при цьому ім'я власника.

Оцінку земель по кожній громаді давала спеціальна оціночна комісія під керівництвом і за участю податного контролера. Комісія складалася з п'яти осіб, які обиралися землевласниками, з них два – не належали до даної громади. За час з 1803 по 1884 р парцелярним кадастром було охоплено понад 52 млн га з більш ніж 122,5 млн парцел. Найбільший обсяг робіт (понад 96 %) був проведений в 1808–1851 рр., тобто за 40 з лишнім років.

Сучасний французький земельний кадастр являє собою чітку систему обліку земель для цілей оподаткування. Основні принципи цього кадастру складаються в єдності якісного і кількісного обліку земель при якісній планово-картографічній основі. Роботи по оновленню і переоцінці земель здійснюються через кожні п'ять років. Оновлення та перевірка земельного кадастру покладаються на постійну державну службу земельної власності, що включає центральне, регіональне та департаментські відомства.

Державна служба земельного кадастру Франції забезпечує виконання технічних, юридичних та адміністративних дій. В якості основної оціночної одиниці виступає парцела. На парцели діляться сільськогосподарські угіддя, а також земельні ділянки, зайняті будівлями, промисловими і комерційними підприємствами. Виняток становлять землі військового відомства, скелі, болота, тобто землі, які не дають доходу. Продуктивність парцел сільськогосподарського використання визначають по врожайності всіх сільськогосподарських культур, витрат на насіннєвий матеріал, обробку полів, збір врожаю, зберігання та транспортування його до пунктів збуту. Середньорічний чистий дохід розраховують за останні 15 років, не рахуючи двох найбільш врожайних і двох найбільш посушливих років.

Експертна оцінка земель починається з класифікації, при якій визначають кількість класів земель по кожному землеволодінню. Всього на території Франції виділено 13 класів земель. На основі двох типових парцел, однією – з найкращих, інший – з найгірших земель, встановлюють погектарні розцінки чистого доходу за класами кожного виду землеволодіння. Заключним етапом оцінки є класифікація парцел, при якій вони розподіляються по класах. Підсумкові дані земельного кадастру по всім парцелям із зазначенням доходів і виділенням парцел, що підлягають і не підлягають оподаткуванню, розміщуються в спеціальних, щорічно оновлюваних таблицях-показниках, так званих кадастрових матрицях. Земельний кадастр Франції в загальному представляє чітку сукупність даних по природному, правовому і господарському стану 97 млн парцел по всій території Франції.

В останні роки у Франції землі класифікуються на геоморфологічній основі, яка ґрунтується на морфолого-ґрунтовій інвентаризації земель у великому масштабі з виділенням територій, придатних для вирощування різних сільськогосподарських культур, лісорозведення або лісовідновлення, розміщення пасовищ, земель природоохоронного призначення тощо.

Отже, Франція належить до країн з «наполеонівською» кадастровою системою, головною метою якої є забезпечення оподаткування власності (фіскальний кадастр), що не має функцій юридичного кадастру (або системи, спрямованої на захист прав власності). Імператор Наполеон при створенні системи кадастру передбачав, що система буде служити для забезпечення юридичного захисту власності і було кілька спроб надати кадастру юридичні функції, проте ця ідея так і не була реалізована за всю історію існування системи внаслідок того, що таку складну систему неможливо було вибудувати.

УДК 349.422.2

Горлачук В. В.,

*д-р екон. наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри управління земельними ресурсами
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

МОДЕЛЬ ГУМУСОЗБЕРЕЖЕННЯ ҐРУНТУ

У науковому середовищі не відпрацьовано механізму гумусозбереження, покликаного забезпечувати родючість ґрунту, нейтралізувати негативні наслідки діяльності суб'єктів господарювання на землі. Суть проблеми полягає у тому, що економіку, екологію, соціальну сферу по великому рахунку неможливо відділити одне від іншого. Тобто, не дивлячись на те, що дослідження проблем родючості ґрунтів і можливостей гумусозбереження, що є ключовим у формуванні вартості земельного капіталу, у науковому середовищі не відпрацьовано механізму розв'язання даної проблеми. В багатьох випадках суб'єкти господарювання на землі вдаються від одних крайнощів до інших, а саме перехід від економіки і екології і навпаки. На фоні невирішених питань у землекористуванні вдаються до консервації земель шляхом припинення їх господарського використання на визначений термін та залуження або

заліснення. Такий підхід є методологічно неправильним, оскільки недопустимо спочатку знищувати, а пізніше відновлювати ґрунти.

Самперед, потрібно виходити з принципу науково обґрунтованого, економного використання землі. Мова йде про те, що ніякі врожаї не варті виносу гумусу з ґрунту який відіграє ключову роль в житті агро-екосистеми, його руйнації, хоча сьогодні про це мало говорять, але треба погодитися з тим, що через декілька років буде вже пізно говорити про якісний стан ґрунтів, збереження їх родючості, і агроекосистеми в цілому.

Власне, конкурентні переваги отримає той, хто раніше зрозуміє існуючі помилки у процесі використання землі.

Зрозуміло, що для того, щоб контролювати процеси виносу гумусу з ґрунту врожаєм сільськогосподарських культур, необхідно мати щонайменше таку інформацію: види культур та їх перспективна урожайність, спосіб використання супутньої продукції та інформацію про гранулометричний склад ґрунту. Це явище не нове.

Базуючись на сучасних дослідженнях автора видно, що найбільший винос гумусу з ґрунту супроводжується вирощуванням просапної групи культур, нагромадження забезпечується шляхом розміщення на орних землях багаторічних та однорічних трав і проміжне місце займає зернова група культур.

Величина виносу гумусу з ґрунту є прямопропорційна врожайності.

Наприклад, кукурудза на зерно для формування своєї врожайності у межах 50 ц/га виносить з ґрунту майже 2 т/га гумусу, а при врожайності 100 ц/га – 4 ц/га. Така закономірність простежується по інших сільськогосподарських культурах, але щодо багаторічних і однорічних трав ситуація зберігається протилежна: із збільшенням врожайності зростає нагромадження гумусу у ґрунті. Так, конюшина на зелену масу при врожайності 200 ц/га нагромаджує гумусу у кількості 1,6 т/га, при врожайності 300 і 400 ц/га – відповідно 2,2 і 2,8 т/га, що еквівалентно внесенню у ґрунт 44 і 56 т/га органічних добрив.

Враховуючи ту обставину, що процес гуміфікації кореневих решток багаторічних трав відбувається в середньому впродовж 3 років, то доцільним є проектування 4-пільних сівозмін, або чотирьохпільних ланок, з яких одне поле займають багаторічні трави, друге поле – зернові з метою підсіву у них трав. Посіви на інших двох полях визначаються інтересами суб'єкта господарювання на землі. Такий методологічний підхід дозволить всім культурам сівозміни за ротаційний період отримати необхідну частину поживних речовин для формування урожайності без зниження гумусності ґрунту.

Тут слід звернути увагу на те, що часто приходить зустрічатися з випадками, коли суб'єкти господарської діяльності на землі недооцінюють роль посівів багаторічних трав з причин відсутності тварин на їх утриманні. Відповідно до цього і відсутні стимули до використання частки землі для посівів трав. Автор вважає, що тут є прямі економічні мотиви, суть яких полягає у зростанні компенсаційної частки доданої вартості інших культур, що знаходяться у сівозміні з посівом багаторічних трав, завдяки підвищенню урожайності сільськогосподарських культур і їх якості, розмішених на ґрунтах забезпечених продуктами гуміфікації органічної маси, у даному випадку корневих решток трав, про що буде сказано нижче. Крім того, значну компенсаційну частку можна отримати завдяки реалізації багаторічних трав сільському населенню, яке не завжди забезпечене зеленими кормами та сіном.

Значний вплив на процес виносу гумусу з ґрунту справляє спосіб використання супутньої продукції: відчуження супутньої продукції, використання на корм і заорювання попередньо переробленої супутньої продукції, як відходів від основної продукції. Тут зробимо ремарку, що в працях багатьох вчених процес переробки носить назву «рециклінг».

Відзначимо, що якщо винос гумусу урожаєм озимої пшениці при врожайності, наприклад, 50 ц/га за умови відчуження супутньої продукції (соломи) складатиме 1,2 т/га, то при використанні соломи на корм – 1,0 т/га і при заорюванні – 0,5 т/га.

Щоб розкрити глибинні основи управління гумусним станом ґрунтів, нами приведено приклад (табл.).

Таблиця

Модель визначення балансу гумусу на земельному масиві

Культура	Площа, га	Урожайність, ц/га	Винос гумусу, т/га		Винос гумусу, всього т	
			При використанні супутньої продукції на корм	При заорюванні	При використанні супутньої продукції на корм	При заорюванні
Озима пшениця	115	60	– 1,2	– 0,7	– 138,0	– 84,5
Кукурудза на зерно	115	80	– 2,6	– 1,9	– 299,0	– 222,8
Соняшник	55	25	– 3,0	– 3,0	– 165,0*	– 165,0
Багаторічні трави	115	300	+3,2	–	+253,0	+253,0
Всього	400		– 0,87	– 0,55	– 349,0	– 219,3

Примітка: стебло соняшника на корм не використовується; багаторічні трави не приносяться.

З приведених розрахунків видно, що баланс гумусу на земельному масиві, за умови використання супутньої продукції на корм тваринам, складає мінус 349 т, а при заорюванні супутньої продукції – мінус 219,3 т, тобто його дефіцит зменшився на 129,7 т, що в середньому на один гектар складає мінус 0,5 т.

Важливим джерелом усунення залишкового дефіциту гумусу у ґрунті, що складає, як згадувалось, 219,3 т є посів поживних культур на площі у 115 га. Такими культурами можуть бути однорічні трави, озимий ріпак та ін., які навіть при мінімальній їх урожайності – 100 ц/га, будучи приораними у ґрунт забезпечать додаткове поповнення гумусу на рівні 230 т ($115 \text{ га} \times 100 \text{ ц/га} \times 0,20$ коефіцієнт гуміфікації, повністю компенсувавши його дефіцит. Крім того, на площі 115 га зросте вміст гумусу у ґрунті завдяки кореневим решткам від однорічних трав. Їх кількість, яка визначена на підставі розв'язання рівняння регресії складатиме 2,5 т/га, що відповідає 0,5 т/га гумусу.

Важливо відзначити, що хоч сьогодні існує гостра дискусійність проблеми щодо природи утворення гумусу в ґрунті, але ніхто не може заперечити, що саме вище приведений приклад засвідчує можливість моделювання бездефіцитного балансу гумусу у ґрунті. Інших варіантів поки що немає. Ніякі витрати не можуть бути такими великими, як втрата гумусу у ґрунті, а тому в Україні є всі підстави переходу на модель сталого розвитку сільськогосподарського землекористування, що забезпечуватиме економічне зростання з одночасним створенням умов для збереження навколишнього середовища та забезпечення умов для проживання громадян країни.

Але мобілізація зусиль переходу до сталого розвитку сільськогосподарського землекористування, нарощування вартості земельного капіталу впирається у серйозну проблему, пов'язану з недооцінкою супутньої продукції (соломи) у процесах гумусоутворення. Вважається, що солома на полях країни, щорічна кількість якої складає понад 50 млн т та є сміттям, яке потрібно спалювати з метою очистки полів для майбутніх посівів.

Особливо гостро це питання стоїть в умовах енергетичної кризи, коли в Україні обговорюється можливість перетворення її у палети з наступним спалюванням, що дозволить «зеконормити» 25 млрд м³ газу.

Приведені нами розрахунки свідчать, що при поставці в Україну 25 млрд м³ газу при його ціні 250 дол. США за 1 000 м³ потрібно заплатити 6,2 млрд грн.

Далі, 50 млн т соломи, гуміфікувавшись (коефіцієнт гуміфікації 0,20) забезпечить надходження в ґрунт 10 млн т гумусу, що еквівалентно 200 млн т органічних добрив. У грошовому вимірі це буде складати щонайменше 20 млрд грн (200 млн т × 100 грн/т гною), причім без додаткових витрат на транспортування, приорювання та інших видів робіт.

Із приведеного випливає, що у три рази ефективніше газозабезпечення країни розв'язувати на засадах поставок в Україну газу, а ніж використання соломи для виробництва теплоенергії. Альтернативою розв'язання цієї проблеми є реальне розширення посівів багаторічних та однорічних трав на рівні 25 % площі сівозміни та розміщення пожнивних культур після збирання урожаю зернових. Інших шляхів немає, оскільки, виходячи з наявного поголів'я великої рогатої худоби в Україні можна виробити лише не більше 25 млн т органічних добрив, значна частина яких припадає на домогосподарства, а не на земельні частки (паї), які найбільше їх потребують.

З вище приведеного можна зробити висновок, що мотиваційні механізми екологізації землекористування являють собою реальний прогрес у зростанні продуктивності землі, що є прямим стимулюванням підвищення вартості земельного капіталу, закінченням епохи ресурсовитратного сільськогосподарського землекористування.

Умовно кажучи, у нас в руках «Ролс-Ройс», але ми його пхаємо...

При комплексно-системному розвитку організаційно-економічного механізму максимізації цільового ефекту щодо збереження родючості ґрунту Україна зможе досягти зростання урожайності зернових та овочевих культур, картоплі та ін. у 2–2,5 рази, ставши в один ряд з країнами Європи та Америки, де врожайність зернових і зернобобових культур сягає рівня 50–80 ц/га, овочів 250–500 ц/га, картоплі – 300–400 ц/га, хоча за еквівалентом родючості українських чорноземів, системи мотивації ефективного використання землі поза сумнівом залишається факт, що Україна за урожайністю всіх культур може стати світовим лідером.

Це означає, що екологічна стратегія сільськогосподарського землекористування у поєднанні з екологічним маркетингом як функцією управління земельними ресурсами являють собою центральну ланку зростання вартості земельного капіталу.

УДК 332.2(477)

Горlachук В. В.,

*д-р екон. наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри управління земельними ресурсами,*

Дзюбак К. М.,

*викладач, кафедра управління земельними ресурсами,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНОЇ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТУ

Очевидним є факт, що суспільство використовує землю у спосіб, що не забезпечує основних параметрів законів Економіки і Природи, губить унікальність еколого-економічної ситуації в державі, в результаті чого створюється непередбачуваність і ризикованість у збереженні і відтворенні родючості ґрунту сільськогосподарського землекористування, від якого залежить якість життя людини. Тому суспільству нічого не залишається як зламати «код» знищення ґрунту.

У пошуках відповіді на питання збереження родючості ґрунту особливої актуальності набуває процес регулювання його гумусного стану. Аргументи на користь відзначеного є незаперечними, оскільки цілий ланцюг деструктивних для ґрунту явищ супроводжується через водну і вітрову ерозії щорічними витратами 0,6–0,7 т/га і більше гумусу, стільки ж і більше гумусу витрачається шляхом його мінералізації у процесі формування урожаю культур. Сумарні витрати гумусу складають 1,3–1,4 т/га, що еквівалентно 27–28 і більше тонн гною, для компенсації цих витрат.

У грошовому виразі (утилітарні цінності) це складатиме 6–8 млрд грн. Крім того, існує такий вид цінності ґрунту, як цінності внутрішні, що не мають, у звичайному розумінні, ціни – вони (цінності) мають гідність, і з цим потрібно рахуватися.

Останній фактор, що впливає на втрати гумусу, вимагає ретельного осмислення і відповідних розрахунків. Людство повинно розуміти, що першою економічною основою багатства країни, основою отримання врожаю сільськогосподарських культур є гумус. Чим активніше втручання людини у процес зростання урожайності сільськогосподарських культур, розширення площі гумусовитратних культур на сівозмінній площі, тим більші витрати гумусу, який служить на тільки біоенерге-

тичною основою родючості, але і виступає як регулятор усіх ґрунтових процесів.

Про що запитує себе хлібороб, ставлячи собі за мету підвищення урожайності культур. Найчастіше думає про зростання частини чистого доходу чи прибутку, але переважно не про збереження гумусності ґрунту. Але важливо, щоб ці питання розв'язувались системно, забезпечуючи високі врожаї, не знижуючи вмісту гумусу в ґрунті. Тут мова йде про те, що сучасний рівень розвитку економічних відносин потребує більш глибокого розуміння і сприйняття суб'єктами господарювання сутності знань щодо регулювання ґрунтових процесів.

Базова ідея такої постановки питання полягає в тому, що відповідальність за майбутнє якісного стану ґрунтів, як елемента природного ресурсу, несуть представницька та виконавча влада місцевих громад, суб'єкти господарювання на землі, громадські організацій і кожен громадянин, зокрема, де враховуються інтереси та цілі суб'єктів кожної із територій. І цілковито покладатись на вільний ринок, де начебто само по собі все врегулюється, недопустимо – процеси збереження і відтворення родючості ґрунту, збереження вмісту гумусу в ньому, прогнозованість цих процесів повинні регулюватись державою при проведенні економічної політики. Це є невід'ємний атрибут системи управління сільськогосподарським землекористуванням, інструмент досягнення конкурентоспроможності на зовнішньому і внутрішньому ринках.

Водночас, реально склалась ситуація, коли економічна політика країни немає у своєму арсеналі повного комплексу інструментів сповідувати ідеологію збереження гумусності ґрунтів, як одну з умов сталого розвитку сільськогосподарського землекористування. Ця проблема залишилась за межами наукового розгляду, а тому важливо відстоювати позицію у тому контексті, що природних, матеріальних і трудових ресурсів в умовах ринкових принципів господарювання недостатньо – їх використання потрібно переломлювати через призму цінності знань, орієнтованих на дію у прямій чи не прямій формі та відповідних фінансових ресурсів.

Відповідь на ці питання, які активізують господарські механізми реалізації стратегічної мети гармонізації економічних цілей та екології ґрунту, конкурентоздатності власно виробленої продукції, що гарантує державі можливості підвищення ефективності націоналізації економічної системи, розкриті в авторській методиці, про що буде описано нижче.

Модель формування бездефіцитного балансу гумусу у ґрунті спирається на таких головних критеріях оцінки:

- види сільськогосподарських культур;
- урожайність сільськогосподарських культур;
- спосіб використання супутньої (побічної) продукції;
- інформація про гранулометричний склад ґрунту.

Приведені критерії оцінки формують цифрові екологічні параметри у сенсі виносу гумусу з ґрунту врожаєм сільськогосподарських культур.

Унікальність цієї методики полягає в тому, тут методологічно враховується не кількість виробленого і внесеного у ґрунт гною, який не дає чіткої відповіді на проблему з причини заплутаності розрахунків його виходу у господарстві, а кількість органічної маси в цілому, яка виноситься або надходить у ґрунт після збирання врожаю при конкретній урожайності в залежності від способу використання супутньої продукції та гранулометричного складу ґрунту. Наприклад, вважається, що збільшення поголів'я худоби на одиницю площі ріллі супроводжується зростанням кількості виробленого гною, створюються конкурентні переваги щодо підвищення продуктивності земель, їх якості та ін. Але однією з найбільших помилок у цьому контексті є той факт, що для того, щоб отримати гній худоба має з'їсти корм, в результаті чого на рівні коефіцієнта перетравності він засвоюється організмом тварини, перетворюючись у м'ясо, молоко та ін. Власне ця частина продукції, яка складає приблизно 50 % початкового корму, що з'їла тварина, вже не повернеться у ґрунт у формі органічної речовини. І навпаки, відсутність тварин залишає шанси збереження органічної частини рослин з наступною трансформацією їх в органічні добрива, поповнюючи запаси гумусу в ґрунті. Це означає, що є всі підстави розвіннати популістських заяв і гасел політичних сил про те, що скорочення чисельності тварин призводить до зниження родючості ґрунту.

Тому автори пропонують конкретний цифровий алгоритм динаміки гумусу при вирощуванні однієї з культур озимої пшениці (табл. 1), з якої видно, що при заданій урожайності за умови пріорювання супутньої продукції (соломи) винос гумусу у 1,7 рази менший, ніж при її відчуженні і в 1,5 рази менший, ніж при використанні побічної продукції на корм.

На підставі зазначеного вище можна зробити висновок, що за рахунок внутрішніх можливостей суб'єкт господарювання на землі може сформувати прийнятну стратегію зменшення втрат гумусу, зумовлених виносом його врожаєм культур, виходячи з того чи супутню продукцію (солому) буде відчужувати з поля, чи її пріорювати.

Але реалістичний сценарій формування бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті, який служить стратегічним орієнтиром для всіх суб'єктів господарювання на землі, слід розглядати через призму пе-

реміщення центру ваги на сівозмінну площу або масив орних земель, на яких розміщаються сільськогосподарські культури. Такий сценарний підхід дозволяє, завдяки гнучкості структури посівних площ, ліквідувати недоліки, пов'язані з дефіцитом гумусу в ґрунті.

Таблиця 1

Динаміка гумусу в ґрунті при вирощуванні озимої пшениці*

Урожайність, ц/га	Вміст азоту у фітомасі, ц/га	Динаміка гумусу, т/га		
		при відчуженні побічної продукції	при використанні на корм побічної продукції	при заорюванні у ґрунт побічної продукції
10	0,532	– 0,132	– 0,048	0,094
15	0,739	– 0,265	– 0,155	0,031
20	0,944	– 0,401	– 0,264	– 0,038
25	1,145	– 0,534	– 0,374	– 0,108
30	1,343	– 0,67	– 0,488	– 0,186
35	1,54	– 0,805	– 0,603	– 0,267
40	1,732	– 0,938	– 0,717	– 0,351
45	1,922	– 1,074	– 0,837	– 0,441
50	2,109	– 1,207	– 0,955	– 0,533
55	2,294	– 1,346	– 1,081	– 0,635
60	2,476	– 1,481	– 1,201	– 0,735
65	2,655	– 1,618	– 1,328	– 0,842
70	2,83	– 1,754	– 1,454	– 0,954

* Динаміка гумусу у ґрунтах під іншими культурами приведено у джерелі.

Для довідки: не всі культури виносять з ґрунту однакову кількість гумусу врожаєм. Найбільше гумусу виносить просапна група культур (коренеплоди, кукурудза, соняшник та ін.), багаторічні трави, навпаки його нагромаджують (при врожайності 200 ц/га конюшина на зелену масу нагромаджує 1,6 т/га, при врожайності 300 ц/га – 2,2 т/га), проміжну групу займають зернові культури.

При цьому опрацьовується декілька варіантів сценарію балансу гумусу в ґрунті, серед яких вибирається варіант з бездефіцитним балансом гумусу або варіант, який забезпечує його додатній баланс.

Першим кроком розробки такого сценарію є аналіз і виявлення балансу гумусу на вихідній позиції (табл. 2).

З приведених розрахунків у табл. 2 видно, що баланс гумусу на одному гектарі сівозмінної площі складає мінус 0,426 т/га, що відповідає понад 8,5 т (0,426 т/га : 0,05) перепрілого гною. Значення 0,05 означає, що в одній тонні гною міститься 50 кг гумусу. Треба зазначити, що іншого шляху, якщо не завозити гній «зі сторони» або ж не розширити площу посівів багаторічних чи однорічних трав, в тому числі пожнивних, сидеральних або проміжних культур, з наступним їх приорюван-

ням умову забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті не буде досягнуто. Найбільш придатними на екологічно вигідними джерелом поповнення гумусу в ґрунті є розширення посівів багаторічних бобових трав з можливим доповненням однорічними травами.

Уточнюючі розрахунки оновлення структури посівних площ засвідчили, що бездефіцитний баланс гумусу можна досягнути декількома шляхами: перший – за умови розширення посівів багаторічних трав до 308,4 га, скорочуючи посіви інших культур на таку ж площу. Це означає, що на першому етапі може бути скорочення виробництва споживацької продукції, але на другому етапі скорочення площі культур буде компенсуватись зростанням їх урожайності.

Таблиця 2

Баланс гумусу на вихідній позиції

Культура	Площа посіву		Урожайність, ц/га	Баланс гумусу при коефіцієнті за гранулометричним складом ґрунту, рівному одиниці, т/га	Поправка за гранулометричним складом ґрунту, т/га	Баланс гумусу, т	
	га	%				на 1 га	Всього (гр.2 * гр.7)
Озима пшениця	200	25,00	43	– 0,405	– 0,239	– 0,644	– 128,8
Ячмінь	200	25,00	37	– 0,527	– 0,170	– 0,697	– 139,4
Цукрові буряки	150	18,75	360	– 2,279	– 0,423	– 2,702	– 405,3
Картопля	50	6,25	120	– 0,960	– 0,134	– 1,094	– 54,7
Багаторічні трави	20	25,00	48	2,025	– 0,090	1,935	387,0
Всього	800	100	608			– 0,426	– 341,2

Звернемо увагу, що досвід останніх років свідчить, що і багаторічні трави, наповнивши їх адекватними характеристиками на внутрішньому ринку (сегменті), забезпечують широкий інтерес у покупців, а продавцю дохід.

Другий шлях полягає у розміщенні післязливних культур на вивільнених після збору урожаю полях з наступним їх пріорюванням на площі, що забезпечує їх компенсацію від’ємного балансу гумусу.

Третій шлях полягає у розміщенні післязливних культур на вивільнених полях, але без пріорювання зеленої маси. Тут поповнення гумусу буде здійснюватись завдяки коренових решток. Надходження на сівозмінну площу додаткової кількості органічних решток тут визначатиметься площею посіву однорічних трав.

Четвертий шлях полягає в активізації виробництва гною, завдяки природним кормовим угіддям з наступним їх переміщенням на орні землі.

Підсумовуючи приведене вище можна зробити висновок про те, що для реального сталого економічного зростання потрібно перейти від інституту структурних змін до змін функціональних, що позитивно позиціонує суб'єкта господарювання на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Наявна еколого-економічна ситуація свідчить, що битву за збереження ґрунту і його важливого елемента – гумусу – ще не програно, і якщо ми не будемо реагувати на цю тотальну кризу, що насувається великою ходою, то будемо бачити як наш «поїзд сходить з рейок», несучи людям над тяжкі, трагічні, непередбачувані наслідки.

УДК 332.2(477)

Дзюбак К. М.,
*викладач, кафедра економіки підприємства та землеустрою,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СЬОГОДЕННЯ ТА МАЙБУТНЄ

Децентралізаційні процеси, які відбуваються останнім часом в країні та представляють собою інструмент практичного втілення офіційної ідеології державної політики, спричинили активізацію процесів регіоналізації, тобто передачу повноважень на нижчі рівні управління (область, місто, містечко). На цій основі виникає необхідність формування стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування на рівні регіону, оскільки саме регіони є головною рушійною силою будь-якої національної господарської системи. Дослідження причинно-наслідкових зв'язків процесів, що відбуваються саме на регіональному рівні, дають підстави для виявлення сильних та слабких сторін, загроз та можливостей перспективного розвитку аграрного сектора економіки в національному масштабі.

Проведеними дослідженнями використання вітчизняних земель було виявлено чітку тенденцію досягнення високих показників сільськогосподарської продуктивності землі за роки незалежності не за рахунок системного управління організацією раціонального сільськогосподарського землекористування та охорони ґрунтів в процесі створення агроформувань і господарської діяльності на землі, а переважно за рахунок природної потужності ґрунтів та особливостей ґрунтового покриву території країни. За оцінками різних науковців, на території

України сконцентровано 7–25 % чорноземів від загальної площі цих ґрунтів на планеті, більше ніж 60 % ґрунтового покриття її території складають чорноземи і лучно-чорноземні ґрунти.

В цьому зв'язку заслуговує уваги земельний фонд Миколаївської області, в структурі якого питому вагу складають ґрунти чорноземного типу, які представлені в центральній частині та на північному заході чорноземами звичайними, на півдні області – південними чорноземами і темно-каштановими ґрунтами, які характеризуються значним вмістом гумусу та поживних речовин, тобто мають високу родючість. За даними Головного управління Держгеокадастру у Миколаївській області, в 2015 році 83,2 % всіх земель області складають землі сільськогосподарського призначення площею 2 006,2 тис. га, по 5,3 % займають ліси та інші лісовкриті площі та території, що покриті поверхневими водами, 4,1 % земель забудованих та майже по 1 % площі займають відкриті землі. Структуру земель Миколаївської області зображено на рис. 1.

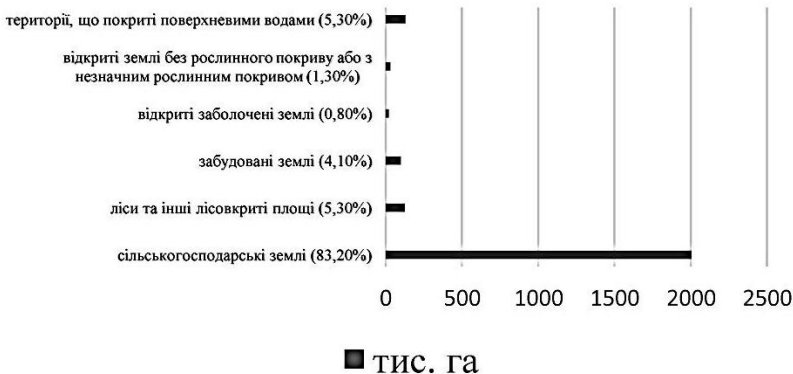


Рис. 2.1. Структура земель Миколаївської області станом на 2015 рік, тис. га

Маючи в своєму складі переважну кількість земель сільськогосподарського призначення, за своїм виробничо-ресурсним потенціалом в 2015 році Миколаївська область зайняла лише 15 місце серед 24 регіонів країни, виробивши сільськогосподарської продукції на 8 951,2 млн грн, випередивши Тернопільську (8 145,8 млн грн) та Житомирську області (8 063,2 млн грн) відповідно, ґрунти яких значно поступаються по рівню якості ґрунтів Миколаївської області. Причина такої ситуації криється у відсутності в Україні, в тому числі в Миколаївській області культури землеробства, яка знаходить своє відображення у порушенні

технологій обробітку ґрунту, догляду за посівами, недостатністю внесення у ґрунт органічних і мінеральних добрив, недооцінці ролі і значення меліорації, впливі негативних наслідків деградації ґрунту, зумовленої процесами ерозії і дефляції тощо.

В цьому контексті зазначимо, що за 25 років незалежності як в Україні в цілому, так і в її регіонах, спостерігається негативна динаміка внесення у ґрунт органічних і мінеральних добрив, іншими словами скорочення їх обсягів. Так, у Миколаївській області мінеральні добрива у ґрунт не вносилися взагалі, і тільки починаючи з 2010 року їх внесення досягло позначки 50 % від кількості мінеральних добрив, що вносились у 1990 році. Така ж ситуація й з внесенням органічних добрив, обсяг якого нині досяг 2 % обсягу внесених органічних добрив в 1990 році.

У 2015 році в Миколаївській області під посіви всіх сільськогосподарських культур було внесено всього 608 тис. т мінеральних та органічних добрив, в тому числі 496,7 тис. га мінеральних добрив і 111,3 тис. га органічних добрив. А площа сільськогосподарських культур, удобрена мінеральними та органічними добривами, становила лише 690,1 тис. га та 4,5 тис. га відповідно або 34,6 % всіх сільськогосподарських земель області. Отже, можна зробити висновок, що внесення незначної кількості мінеральних та органічних добрив у ґрунт призводить до неповного використання економічного потенціалу Миколаївської області, що проявляється у зменшенні показників урожайності сільськогосподарських культур.

Не можна не погодитись з тим фактом, що найбільш реальним підходом до підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь у південному регіоні України є зрошення, яке забезпечує сприятливий водно-повітряний режим ґрунту, адже відомо, що в регіоні кількість опадів складає не більше 370–420 мм в рік.

Не дивлячись на наявність широкої наукової бази з питань розвитку сучасної зрошувальної системи, необхідно констатувати, що протягом провадження земельної реформи не вирішено жодної проблеми з практичного втілення стратегії зрошувального землеробства на півдні України і це при тому, що завдяки зрошенню врожайність кожного гектара землі збільшується в два-три рази. За даними довідкових видань площа зрошуваних земель Миколаївської області складає 190,3 тис. га або 9 % всіх сільськогосподарських земель та протягом останнього десятиріччя не змінювалася.

Означена проблема загострюється й тим, що рівень зрошення зрошувальної мережі є критично високим або взагалі вона знаходиться у непридатному для зрошення стані. Для подолання цього необхідно на

державному рівні вирішити питання про доцільність її повного списання з балансу держави або ж провести комплекс дій з реконструкції, модернізації, оновлення в межах відповідних територій, що дозволить регіонам активізувати виробничу діяльність та підвищити загальний рівень життя населення сільських територій.

Розглядаючи чинники, які справляють негативний вплив на результативність розвитку сільськогосподарського землекористування, необхідно зазначити й про незадовільний стан її техніко-технологічної бази. Мова йде про те, що 90 % техніки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників є фізично зношеною, близько 80 % зернозбиральних комбайнів морально застаріли.

Серед головних недоліків сучасного землекористування, які призводять до недобору урожаю, можна назвати й відсутність технології адаптації способу використання землі до умов рельєфу, оскільки він прямим чином впливає на ступінь змитості ґрунту, а відтак і на показник врожайності кожного гектара землі сільськогосподарського призначення. Як свідчать конкретні наукові дослідження, на ґрунтах, на яких відбуваються розвинені процеси водної ерозії, спостерігаються значні втрати врожаю сільськогосподарських культур.

Що стосується ступеня змитості ґрунтів Миколаївської області, необхідно зазначити, що про ступінь впливу водної ерозії на її землі достеменних даних немає, адже останні ґрунтові обстеження були проведені 20 років тому, за результатами яких було визначено, що процесам змиву піддаються 813,7 тис. га орних земель, в тому числі слабозмиті ґрунти поширено на площі 567,4 тис. га, що складає 69,7 %, середньозмиті ґрунти займають 223,5 тис. га (27,5 %), а сильнозмиті – 22,8 тис. га (2,8 %). Враховуючи, що з 1996 року заходи, направлені на захист ґрунтів від водної ерозії, не відбувались, тому є підстави вважати, що нині процеси водної ерозії поширено на значно більшій площі. Такими фактами апелює низка вчених, маючи розрахунки, що у Миколаївській області процеси водної ерозії щорічно додатково охоплюють 14 тис. га, а в цілому в Україні – близько 80–120 тис. га.

Тому відомі вітчизняні вчені Л. Я. Новаковський, В. Ф. Сайко, В. М. Трегобчук пропонують скоротити площу орних земель на 5–10 млн га. Але ми вважаємо, що альтернативним варіантом вилучення з обробітку ріллі може стати просторова організація території орних земель за прикладом європейських країн, в яких змив ґрунту коливається в діапазоні 2–3 т/га, що в повній мірі відповідає вимогам ґрунтоутворення.

Досліджуючи питання ґрунтозбереження як обов'язкової умови ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, варто відзначити, що в цьому процесі велике значення має концеп-

ція збереження ґрунту не тільки як матерії, але й її основної властивості – родючості, що становить першочергову передумову зростання земельного капіталу. Вітчизняна практика господарювання на землі склалася таким чином, що пріоритет в цьому питанні надається гумусу як головному регулятору і стабілізатору всіх ґрунтових процесів. При цьому гумус в поєднанні з підприємливістю та капіталом розглядається як шлях підвищення конкурентоспроможності країни та рівня добробуту сільських територій.

Тому нині у плануванні розвитку ефективного сільськогосподарського землекористування важливе місце займає нове осмислення багатогранності та значимості гумусу у ґрунті. Відомо, що гумус являє собою субстрат для живлення мікроорганізмів і ґрунтових грибів, точніше продукти його мінералізації. Використання землі без підтримання гумусного стану, навіть на рівні не нижче початкового, призводить до втрат врожаю. У цьому зв'язку вирішальним є забезпечення бездефіцитного балансу гумусу у ґрунті, виходячи з того, що його новоутворення дорівнює розмірам щорічної мінералізації або перевищує їх. Саме ступінь мінералізації ґрунту є фактором визначення урожайності сільськогосподарських культур.

Про втрати гумусу у ґрунті можна дізнатися, поєднавши у комплекс три показника: середньозважену урожайність сільськогосподарських культур, спосіб використання супутньої продукції та показник гранулометричного складу ґрунту. Розглянемо поєднання цих показників на прикладі озимої пшениці: якщо умовно урожайність озимої пшениці складає 40 ц/га, то при використанні супутньої продукції на корм втрати гумусу у ґрунті складуть 0,837 т/га, а при заорюванні супутньої продукції її кількість становитиме вдвічі менше, або 0,441 т/а. У випадку, якщо врожайність озимої пшениці складає 60 ц/га, тоді втрати гумусу у ґрунті складатимуть 1,201 та 0,735 т/га відповідно.

Рациональна структура землекористування значною мірою визначається обсягом площ під кормовими культурами. Тому в основі організації заходів з регулювання гумусу у ґрунті повинно бути вдосконалення складу земельних угідь у межах адміністративно-територіальних утворень через розширення площ пасовищ і сіножатей, що дозволить використовувати пасовищний корм та сіно в якості органічних добрив після їх перетравлення худобою. Крім того, землекористування, в яких частка сіножатей, пасовищ та лісових насаджень становить від 30 до 50 %, вважаються екологічно збалансованими, внаслідок чого стає можливим вирішення ще однієї актуальної проблеми – ведення екологічно безпечного господарювання на землі.

Вище наведене дає підстави зробити висновок, що перспективу розвитку сільськогосподарського землекористування слід визначати, спираючись на дослідження економічних процесів, що відбуваються на рівні регіону, області. Завдяки ним визначаються способи і методи використання землі, інструменти управління реалізацією стратегічних планів, програм, дослідження соціальної, правової, інформаційної забезпеченості ведення господарської діяльності на землі.

Проведений аналіз використання земель засвідчив, що труднощі, що виникли на шляху побудови сільськогосподарського землекористування, зумовлені значною мірою відсутністю адекватної економічної думки. Посилаючись на «невидиму руку ринку», яка призвела до глибокої зтяжної кризи в Україні, стало очевидним, що «механізм ринкового саморегулювання не виконує покладених на нього функцій, не забезпечує автоматичний вихід з кризи». Вагомою причиною зниження продуктивності земельних ресурсів у сільському господарстві є їх нерациональне використання суб'єктами господарювання, відсутність впровадження досягнень науки і техніки, передового досвіду для забезпечення прибутковості свого господарства, необізнаність з питань організації їх територій, відсутність методичних рекомендацій по правильному використанню земель та державного балансу земель, відсутність інформації про кількісний і якісний склад земель.

Важливою і необхідною умовою докорінних трансформаційних змін у сільськогосподарському землекористуванні, що забезпечить економічне зростання, є інституціоналізація процесу управління землекористуванням як головного фундаменту озброєння сучасними ринково-регуляторними інструментами економічного розвитку держави. Створення ефективного землекористування, як і соціально-економічне життя в цілому, без інститутів неможливе.

УДК 351.338.481.32

Волчецький Р. В.,

*аспірант, кафедра управління земельними ресурсами,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ЯК СКЛАДОВОЇ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наявність широкого спектра ресурсних, екологічних, історико-культурних, соціальних, економічних і політичних факторів, які мають чітко виражену регіональну специфіку формують перспективи відпочин-

кової галузі. А особливості сучасної ситуації полягають у тому, що формування високорозвиненої національної індустрії рекреації і туризму та її інтеграція до європейського та світового ринку рекреаційно-туристичних послуг пов'язана з необхідністю вирішення соціально-економічних проблем у період трансформації суспільно-економічних відносин.

Основні фактори, що впливають на розвиток туризму, поділяються на статистичні (природно-географічні, культурно-історичні) і динамічні (демографічні, соціально-економічні, матеріально-технічні, політичні).

Крім того, фактори, що безпосередньо впливають на рекреаційно-туристичну сферу, поділяються на екстенсивні (ріст численності працівників, збільшення матеріальних ресурсів, будівництво нових об'єктів туризму), інтенсивні (підвищення кваліфікації персоналу, технічне вдосконалення матеріальної бази) та стримуючі (негативні) кризи (мілітаризація економіки, ріст зовнішньої заборгованості, політична нестабільність, ріст цін, страйки, криміногенне становище, неблагополуччя довкілля, банкрутство туристських фірм).

Усі негативні фактори значно впливають на розвиток туризму та формують у ньому кризові явища, які виникають головним чином у внутрішньому туризмі, у той час як туризм виїзний продовжує розвиватися. В умовах порушення балансу між цими видами туризму із країни вивозяться кошти, які могли б інвестуватися у розбудову матеріально-технічної бази внутрішнього туризму.

У таких обставинах виникає загроза соціально-економічній ефективності рекреаційно-туристичної сфери, тобто отримання економічного ефекту (виграшу) від організації туризму у масштабах регіону чи держави в цілому; туристичного обслуговування регіону; виробничо-обслуговуючого процесу туристської фірми.

Соціально-економічна ефективність рекреаційно-туристичної сфери є складовою загальної ефективності суспільної праці і відбивається певними критеріями і показниками. Проблему виокремлення народно-господарського критерію ефективності туризму слід розглядати у трьох аспектах: на рівні суспільства (народного господарства в цілому), галузі, окремої туристичного підприємства.

Соціально-економічний ефект від розвитку туризму в регіоні виявляється перш за все у створенні додаткових робочих місць у туристичної індустрії, підвищенні зайнятості населення, у стимулюванні розвитку слабких в економічному відношенні регіонів.

Сьогодні рекреація і туризм розглядаються як національне явище сфери реалізації прав і потреб людини в системі її життєзабезпечення, як сфера технології реалізації потреб і попиту в ринкових умовах, як специфічний сектор національної економіки і як невід'ємна складова соціально-економічної політики держави й регіонів.

УДК 332.3(477.83)

Чичкалюк Т. О.,

*канд. екон. наук, доцент (б. в. з.),
кафедра управління земельними ресурсами
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

У більшості країн світу туризм відіграє значну роль в економіці, стимулювання соціального розвитку регіонів, наповнюваності державного бюджету. На частку туризму припадає близько 10 % світового валового національного продукту, світових інвестицій, всіх робочих місць і світових споживчих витрат.

Для будь-якої держави туризм, як виїзний, так і в'їзний, має колосальне значення з огляду на те, що це серйозна стаття фінансових прибутків. Є немало країн, для яких це одне з основних джерел доходів. Звісно, важливе значення для розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму країни мають її туристичні ресурси, що є основною метою подорожей. Туристичні ресурси країни можна розділити на три групи: рекреаційні (природні), об'єкти, які представляють історичне та культурне минуле країни, та об'єкти, які демонструють сучасні господарські здобутки країни.

Розвиток туризму передбачає максимальне використання природних та історико-культурних можливостей територій, а також інфраструктури виробничої та невиробничої сфери економіки, адміністративно-територіального поділу з урахуванням вимог природокористування та охорони навколишнього середовища.

Останнім часом актуальною є проблема збереження природних територій для організації туризму та відпочинку людей. Серед різновидів туризму особливого поширення набувають види туризму, що здійснюються переважно на рекреаційних територіях національних природних парків, біосферних заповідників, регіональних ландшафтних парків.

Природно-рекреаційна територія, як визначається Міжнародним союзом охорони природи (МСОП) – це територія або акваторія, призначена для захисту і підтримки біологічного різноманіття та природних, пов'язаних з ними, культурних ресурсів, захист якої встановлюється законом або іншими засобами.

МСОП визначає шість категорій охоронних територій:

1. Біосферний заповідник: територія з найвищим рівнем захисту, що охороняється для збереження екосистеми та наукових досліджень;

2. Національний парк: охоронна територія, призначена переважно для захисту екосистеми і екологічного туризму;

3. Пам'ятник природи: охоронна територія, призначена переважно для збереження специфічних особливостей природи;

4. Заказник: територія охорони окремих видів: охоронна територія, призначена переважно для охорони окремих видів, часто с навмисним втручанням в екосистему;

5. Охоронний рельєф: охоронна територія, призначена переважно для захисту рельєфу/ландшафту та туризму;

6. Територія контрольованого природокористування: охоронна територія, призначена переважно для довготермінового економічного використання природної екосистеми.

За даними Всесвітньої туристичної організації, туризм в природоохоронних територіях входить у п'ятірку основних стратегічних напрямлень розвитку туризму на період до 2020 року Розвиток туризму тісно пов'язаний із історією виділення територій, особливо привабливих з естетичної і рекреаційної точки зору, з розробкою нормативів їх використання і охорони.

В Україні половину (56 %) площі природно-заповідного фонду займають території та об'єкти загальнодержавного значення. Серед них 19 природних і 4 біосферних заповідників, 17 національних природних парків, 306 заказників, 132 пам'ятки природи, 18 ботанічних садів, 19 дендрологічних та 7 зоологічних парків, 88 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Частка площ територій та об'єктів окремих категорій у ПЗФ складає: природних заповідників – 5,5 %, біосферних заповідників – 6,7 %, національних природних парків – 32,5 %, регіональних ландшафтних парків – 17,3 %, заказників – 34,2 %, пам'яток природи – 0,7 %, заповідних урочищ – 2,6 %, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва – разом 0,5 %.

Враховуючи передовий досвід європейських країн, в Україні виникає необхідність розробки багаторівневої системи цільових комплексних програм розвитку природно-рекреаційних територій, оскільки вони є потужним інструментом активізації резервів економічного та соціального росту регіонів. Їх впровадження дозволить розв'язати регіональні проблеми, обумовлені станом фінансових труднощів. Розробка програм розвитку природно-рекреаційних територій надасть необхідні орієнтири, які дозволять визначити домінуючі тенденції, орієнтовні кількісні параметри соціально-економічного і екологічного розвитку, своє місце в міжрегіональному розподілі праці, намітити і скорегувати в прогнозованій динаміці загальнодержавного і регіональних ринків власні регулюючі впливи на економічні та соціальні процеси.

УДК 336.027/338.43

Скупський Р. М.,
*д-р екон. наук, професор (б. в. з.),
кафедра управління земельними ресурсами,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНІ ТРЕНДИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

В умовах інтеграції України до світового економічного простору аграрний сектор, в контексті стрімкого зростання обсягів виробництва та експорту останніх років, є однією з пріоритетних та стратегічно важливих галузей національної економіки. Разом з тим, внаслідок ускладнення політичної ситуації та ескалації збройного конфлікту на Донбасі, різке падіння промислового виробництва і згорання металургійного експорту 2014 р. зумовили прискорену реструктуризацію економіки України, значно підвищивши значення агросектору у її структурі. На сьогодні аграрна галузь України забезпечує 12 % валового внутрішнього продукту, 22 % зайнятості населення та 38 % вартості експорту, вперше ставши лідером за обсягом експортних поставок. Водночас сучасний стан агропродовольчої сфери характеризується наявністю проблем, що викликані специфікою сільськогосподарського виробництва та зумовлені сезонністю виробництва, значною залежністю від природно-кліматичних факторів, нестабільністю цін на аграрну продукцію, недостатньою інвестиційною привабливістю галузі, складністю залучення кредитних ресурсів, зокрема в умовах Причорноморського регіону.

Дослідження задекларованих інвестиційно-інноваційних проектів (44 інвестиційні проекти) сільськогосподарських підприємств агропродовольчої сфери Миколаївської області станом на 01.01.2015, дозволило зробити наступні висновки щодо перспектив інвестування регіонального агробізнесу:

- загальний обсяг інвестицій необхідний для розвитку агропромислового виробництва у найближчій перспективі, що задекларований на офіційному сайті Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму Миколаївської облдержадміністрації та у інвестиційних паспортах адміністративних районів регіону, становить 70,69 млн дол. США;
- спроможність ініціаторів інвестиційних проектів, а це переважно сільськогосподарські підприємства різних форм власності та господарювання, залучати до інвестиційної діяльності власні кошти становить 3,66 млн дол. США або 5,2 % від потреби;
- з огляду на регіональний галузевий розподіл необхідних інвестицій, найбільшого попиту набуває інвестування у тваринництво, пи-

тома вага якого становить 69,1 % (25 проектів) або ж 48,87 млн дол. США, тоді як на частку рослинництва та переробки продукції сільськогосподарства, без урахування переробки харчовою промисловістю, припадає 27,6 (13 проектів) та 3,3 % (6 проектів), або 19,49 та 2,33 млн дол. США відповідно;

- прогнозований середній термін окупності інвестиційних проектів для тваринництва становить 4,2 роки, для власної переробки – 4,7 та рослинництва – 5,8 років відповідно;

- у розрізі форм власності, найбільша зацікавленість у залученні капітальних інвестицій у агропромислове виробництво притаманна для приватних сільськогосподарських підприємств на рівні 57,68 млн дол. США, що становить 81,6 % від загальної потреби по регіону, тоді як державних та колективних господарств цей показник відмічається на рівні 6,91 та 3,60 млн дол. США або ж 9,8 та 5,1 % відповідно;

- в розрізі організаційних форм господарювання, ваговий попит щодо інвестування у власне агровиробництво на рівні регіону пред'являють товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ, СТОВ), на частку яких припадає 38,6 % від загальної потреби та приватні або приватно-орендні сільськогосподарські підприємства (ПП, ПСП, ПОСП) – 27,1 %. Питома вага фермерських господарств (у переліку задекларованих інвестиційних проектів) відмічається на рівні 10,6 % (6 господарств) з потребою в інвестиціях у 7,47 млн дол. США.

Досліджуючи інвестиційну діяльність аграрних підприємств, інвестиційну привабливість агропродовольчої сфери регіону в цілому на основі статистичного аналізу, результатів досліджень фахівців Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами, результатів поглибленого опитування представників бізнес-асоціацій або фахівців з питань залучення інвестицій, визначено наступні **основні групи інвестиційних ризиків агропромислового виробництва:**

1. Економічні:

- загальна соціально-економічна та політична нестабільність в країні (високий рівень інфляції, нестабільність валютного курсу);

- низька інвестиційна привабливість галузі та підприємств, нерозвинена інфраструктура;

- недосконалість податкової системи, передусім високий рівень податків;

- структурні дисбаланси в економіці регіону, зокрема цінові;

- відсутність ефективної амортизаційної політики, яка б дозволяла стимулювати використання амортизаційних відрахувань (режим відновлення основного капіталу);

- невідповідність структури підготовки кадрів реальним потребам економіки регіону, зокрема менеджерів у сфері інвестиційної діяльності;
- нестача ресурсів;
- низький рівень взаємодії бізнесу та науково-дослідних установ;
- висока витратність та низький рівень рентабельності аграрного виробництва;
- відсутність механізмів страхування інвестиційних ризиків;
- високий рівень кредитних ставок фінансово-кредитних установ на кредитування агропромислового виробництва.

2. Законодавчі:

- нестабільність та заплутаність законодавства взагалі та дозвільної системи зокрема;
- низький рівень правового захисту інвесторів (дотримання прав власності);
- незавершеність процесів земельної реформи.

3. Фінансові:

- нестача фінансових ресурсів, зокрема для реалізації програм залучення інвестицій та інфраструктурних проєктів;
- недостатній рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів.

4. Соціальні:

- психологічне відчуття незахищеності та відсутність впевненості у майбутньому;
- високий рівень безробіття, в тому числі серед молоді;
- низький рівень платоспроможного попиту населення;
- відсутність профорієнтації та пропаганди серед молоді;
- невідповідність інтересів бізнесу інтересам громади;
- відсутність реформування соціальної сфери на селі.

5. Екологічні:

- недостатній рівень розвитку природоохоронної інфраструктури;
- відсутність фінансових ресурсів для реалізації програм охорони довкілля;
- нерозвиненість культури охорони довкілля;
- низький рівень реалізації державної політики щодо природоохоронної діяльності;
- нерациональне використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, зокрема меліоративних;

6. Техніко-технологічні:

- критична зношеність основних виробничих фондів (60–80 %);
- застаріла система технічного регулювання та сертифікації.

7. Кримінальні:

- високий рівень корупції адміністративної та виконавчої влади;

- високий рівень хабарництва;
- висока питома вага тінюого експорту.

8. Управлінські:

- обтяжливість системи державного контролю, надмірне адміністративне втручання у справи агробізнесу (регулювання експорту);
- відсутність механізмів реалізації програм залучення інвестицій на місцях;
- застарілість та формальність програм залучення інвестицій;
- недосконалість механізму інформаційного забезпечення інвесторів;
- недостатній рівень залучення представників агробізнесу до процесу розробки інвестиційних програм та інноваційного розвитку;
- відсутність державного планування ринку праці тощо.

Дослідження структури ризиків інвестиційної діяльності аграрних підприємств Миколаївської області у період 2013–2015 рр. обумовлює наступні тенденції, зокрема:

- до основних інвестиційних ризиків агропромислового виробництва (за результатами поглибленого опитування) варто віднести – несприятливу політичну ситуацію, високий податковий тягар, недостатній платоспроможний попит, високі ставки кредитів, недостатність кваліфікований працівників, мінливість економічного законодавства тощо;
- керівники більшості підприємств не вважають суттєвими перешкодами (питома вага ризику до 10 %) в інвестиційній діяльності 2014 р. наступні ризики – недостатність сировини чи матеріалів, виробничих потужностей, недоступність кредитів, корупцію, високий регуляторний тиск, проблеми ліквідності тощо.

Проблему інвестиційного прогнозування на мікро- та макроекономічному рівні прийнято розглядати з позиції дослідження інвестиційного клімату, тобто сукупності політичних, економічних, юридичних, соціально-побутових та інших факторів, які визначають ступінь ризику капіталовкладень і можливість їх ефективного використання. Серед наявних механізмів та інструментів мінімізації інвестиційних ризиків галузі варто виділити: 1) диверсифікацію агровиробничої діяльності; 2) фінансово-кредитне забезпечення; 3) розвиток ринкової інфраструктури агропродовольчої сфери; 4) агролізинг; 5) страхування; 6) державні програми підтримки аграрного виробництва тощо.

ПІДСЕКЦІЯ: Зміст і форми фінансової освіти

УДК [378.147.091.3:336]:005.336.4(100)

Верланов Ю. Ю.,

*канд. екон. наук, професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, М. Миколаїв, Україна*

ЗМІСТ І ФОРМИ ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ПРОВІДНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ СВІТУ

З початку ХХІ століття, фінанси стали найпопулярнішими предметами в сучасній вищій економічній освіті. Так лише у Великобританії за останні 10–15 рр. кількість студентів, які навчаються на програмах з фінансів, збільшилася майже удвічі. Ця хвиля інтересу захопила не лише університети. Відповідати на виклик змушені були урядові інституції, фінансово-кредитні установи, асоціативні інституції. Як наслідок, з'явилося ціле коло наукових періодичних видань, де обговорюються проблеми розвитку фінансової вищої освіти (The Journal of Financial Education, NFEC, USA; The Journal of Financial Education, FEA, USA; The Journal of Instructional Techniques in Finance та The Journal of Finance Case Research, USA та ін.).

В Україні не помічається який-небудь рух у напрямку сприйняття колективного досвіду розвитку вищої фінансової освіти економічно розвинутих країн. Втім, він істотно відрізняється, починаючи з системоутворюючої парадигми, і, закінчуючи формами і методами навчання.

Зміна парадигми вищої фінансової освіти. Сучасна вища освіта в Україні відтворює традиційну пострадянську парадигму, коли студент є об'єктом впливу, а викладач – виконавцем директивних розпоряджень адміністративних органів. Якщо уважно проаналізувати хоча б зміст документообігу пересічного вітчизняного університету, можна побачити значну аналогію з індустріальним виробництвом: навчальний заклад – це фабрика, що на основі визначеної технології, виробляє необхідний для господарства продукт – фахівця. Ця хибна модель закріплюється в організаційних структурах та функціях, в ієрархії посад, методах та формах навчання. Вища освіта стає все менш ефективною і все менше задовольняє потреби суспільства.

В розвинутих країнах сутність парадигми вищої освіти, зокрема фінансової, зміщується від орієнтованої на викладача «teacher-centred-model» до студент-орієнтованої – «student-centred model». Така зміна

кардинально перетворює організаційно-управлінські структури сучасних університетів, ієрархію функцій та повноваження рівнів управління. Важливу роль вже відіграють університетські «Academic Writing offices», а також «Learning Skill Development Centers», що покликані розвивати здатності студентів до засвоєння знань та навичок. Функції адміністрування та планування стають у процесі забезпечення високої якості освіти певною мірою допоміжними: розвиток творчого індивідуального підходу до вищої освіти управляє нею на основі колективних цінностей та особистої мотивації.

Координація замість адміністрування. Зміна парадигми вищої освіти відображається у появі «м'яких» норм, що пропонуються університетам. Серед них, наприклад, «Систематика рівнів розуміння» (SOLO – Structure of the Observed Learning Outcomes), «Стандарти рівнів європейської структури кваліфікацій» (European Standards of Qualification) тощо.

Перерозподіл структури часу. Сучасні університети все більше часу відводять студентам на самостійну роботу. Так у коледжах і університетах США аудиторний час викладачів скорочується. Вони не лише передають знання, а переносять акцент на виховання у студентів здатності до самонавчання, інноваційної активності та спроможності співпрацювати в команді. Через обмежені аудиторні години студенти повинні витратити багато часу на підготовку та опановувати значним обсягом додаткової інформації.

Витрати на програми вищої фінансової освіти. У процесі вивчення фінансів, особливе значення має розвиток «абстрактних понять». Їх формулювання дозволяє студентам подолати розрив між теорією і практикою. Необхідним у цьому є моделювання, за допомогою чого студенти мають можливість отримати конкретний досвід практичної діяльності на основі використання теоретичних концепцій. Використання моделювання є особливо важливим, оскільки помилки в реальному світі фінансів можуть бути вкрай коштовними.

Використання моделювання у навчальному процесі потребує часу для занять у комп'ютерному класі, інвестування значних коштів в необхідні комп'ютерні програми і системи прийому інформації, щоб наблизити навчання до реальної практики фінансових ринків та підприємств. Вітчизняні університети неохоче ідуть на такі витрати.

Творчість викладачів. Складність роботи викладача у межах сучасної парадигми вищої освіти полягає у необхідності вибору методу навчання, що відповідає індивідуальним особливостям студента. Це вимагає значних зусиль та витрат часу на ідентифікацію, розробку відповідних методів та матеріалів. Найбільш поширені методи викла-

дання і навчання налічують більше 20 позицій. Викладач повинен вибрати ефективний метод, або сконструювати його із сукупності інших для того, щоб досягти конкретної мети навчання.

Дослідження, проведене в одному з університетів США (Boise State University) показало, що робочий тиждень професора складається з 40 % часу викладацької діяльності (близько 24,5 год.). Лише 17 % робочого тижня зосереджується на дослідженнях і їм присвячується 27 % особистого часу у вихідні. Як видно, політика планування навантаження орієнтована на час і місце, коли успіх університету визначався в основному навчанням. Сьогодні успіх – це наукові дослідження і їх визнання. Саме це робить університет бажаним місцем для майбутніх студентів. Власне викладання має ґрунтуватися на результатах досліджень і з цієї точки зору має змінюватися структура навантаження.

Незважаючи на все більше число студентів, які вивчають фінанси, порівняно менша увага приділяється дослідженням цієї галузі освіти. Цей матеріал коротко висвітлює ключові проблеми, що притаманні вітчизняній вишій освіті, зокрема фінансовій, порівняно з академічним мейнстримом розвинутих країн.

УДК [378.147.091.2:33]:005.336.4(4)

Свчук Л. А.,

*д-р екон. наук, професор кафедри фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ СТУДЕНТІВ У НАВЧАННІ ТА ОЦІНЮВАННІ РІВНЯ ЇХ ЗНАНЬ

У студентському середовищі знаходяться різні студенти. Вони відрізняються своїм фінансовим станом, соціальним класом, сімейними обставинами, віком, попереднім досвідом, причин, що спонукали до отримання вищої освіти, а також їх прагненнями, амбіціями, релігією, національністю, інвалідністю та особливими потребами.

Старі моделі навчання перестали працювати, просте читання лекцій вже не підходить. Система навчання зміщується від учителя-орієнтованої моделі до особистісно-орієнтованої. Все більше стає необхідним проводити навчання студентів не одним потоком, де всі навчаються за єдиним навчальним планом, а кожен студент має свій, індивідуальний навчальний план.

Існує певний фундаментальний набір знань, який студенти мають опанувати, проте кожен студент іде до цього своїм шляхом. У всіх

студентів різний досвід, база знань, бажання, амбіції. Тому в залежності від рівня, на якому знаходиться студент, і рівня кваліфікації, якого він прагне досягти, формується його індивідуальний план навчання.

Сьогодні варто застосовувати не лише традиційні аудиторні форми навчання, а й он-лайн навчання. Варто на базі університету організувати різноманітні курси, де студенти будуть навчатись тому, що для них є цікавим.

Навчання має бути організоване таким чином, щоб студенти самі вчилися, а не їх вчили. Студенти повинні мати мотивацію до навчання, що залежить від методики навчання, яка застосовується.

При розробці навчальних програм необхідним є поєднання таких компонентів:

1. Студенти повинні отримати необхідний обсяг знань;
2. Методи навчання, що будуть застосовуватись, повинні сприяти досягненню студентами таких результатів;
3. Використання завдань і критеріїв оцінки знань, за яких студенти будуть бачити, що вони досягли певних результатів навчання.

Оцінка рівня знань студентів має бути справедливою і спонукати їх до навчання.

Значно покращує якість навчання використання викладачами зворотного зв'язку від студентів щодо змісту дисципліни та підходів до викладання дисципліни.

Крім навчальних потреб студенти мають і різні психологічні потреби. Задача університету полягає в організації роботи таким чином, щоб допомагати їм у різних психологічних та побутових питаннях.

УДК [378.091.2:336]:005.336.4(1-194)

Філімонова О. Б.,

канд. екон. наук, доцент (б. в. з.), кафедра фінансів і кредиту,

Полстаєв О. О.,

канд. екон. наук, в. о. доцента кафедри фінансів і кредиту,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ E-LEARNING У ПРОГРАМУ ПІДГОТОВКИ ФІНАНСИСТІВ

Початок ХХІ століття відзначився бурхливим розвитком інформаційних технологій, суцільним проникненням мережі Інтернет і комп'ютеризацією суспільства. Це вимагає перегляду парадигми осві-

ти, зміни підходів, способів і методів поширення інформації, трансформації взаємодії суб'єктів навчального процесу.

Піонерами серед тих, хто має відгукнутися на такі виклики сьогодення повинні бути вищі навчальні заклади, в першу чергу класичні університети, як носії академічних цінностей і свобод. Ці зміни не можуть оминати і процес підготовки фінансистів. Тим більше, що у сфері їх практичної діяльності широко застосовуються сучасні інформаційні технології. При цьому банківські установи, клірингові та дилінгові центри, фондові біржі мають чи не найвищий рівень автоматизації діяльності та першими застосовують новинки ІТ.

Усе зазначене підвищує актуальність застосування e-learning у програмах підготовки фінансистів, які ще не набули належного поширення серед вітчизняних навчальних закладів. Абсолютними світовими лідерами за впровадженням електронного та дистанційного навчання є навчальні заклади США та Канади. Європейські освітяни ставляться більш обачно до таких технологій. Серед українських вишів процес переходу на електронний формат лише розпочинається. Хоча положення МОН «Про дистанційне навчання», яке передбачає і окремі складові e-learning було затверджено ще 25.04.2013 наказом № 466.

У той же час серед теоретиків і практиків триває дискусія щодо розуміння сутності e-learning. В першу чергу слід розмежувати поняття електронного та дистанційного навчання. При цьому прикметною ознакою дистанційного навчання є відсутність безпосереднього контакту та очного спілкування між викладачем і студентом. Натомість, електронне, власне, передбачає, не виключає «живе» спілкування повністю з навчального процесу, а може частково його замінювати чи лише доповнювати мультимедійними засобами та web-технологіями. Подекуди, електронне навчання може бути різновидом чи способом реалізації дистанційного, прикладом чого є такі всесвітньовідомі проекти як Coursera, Khan Academy чи Prometheus, які є альтернативою традиційним навчальним закладам. Аналогічні платформи мають окремі корпорації, де найкращими вітчизняним зразками є комплекс Прометей ПриватБанка, або ж SoftServe University, що є представником Microsoft IT Academy та готує унікальні ІТ-кадри для внутрішніх запитів компанії SoftServe.

Натомість, в більшості випадків e-learning є складовою як дистанційного, так і очного навчання. Такий підхід передбачає поєднання традиційних способів чи методів навчання із застосуванням комп'ютерної техніки, web-технологій та мультимедійних засобів. Його нині впроваджують не лише американські та європейські, а й вітчизняні виші, серед яких КНЕУ, КНТЕУ, ЧДТУ, ЖДТУ, ДВНЗ УБС та інші.

Прикметними рисами e-learning, які вирізняють його з поміж інших видів навчання є робота у мережі, зберігання навчального матеріалу на сервері, застосування персональних комп'ютерів і широкого кола гаджетів, інформаційних, телекомунікаційних і web-технологій, Інтернету, мультимедіа, що включає аудіо та відео файли, презентації, електронні книги, ігри та тести. Широкого розповсюдження набувають репозиторії, електронні бібліотеки та бази даних, в тому числі наукометричні. Перспективним є проведення вебінарів, телеконференцій, інтернет-конференцій, застосування підкатів і вікі, геймізація, ведення блогів, форумів і дискусійних платформ.

Провідні університети ЄС і США наголошують на необхідності розробки власного програмного забезпечення та середовища для віртуального навчання відповідно до сформованої e-learning стратегії університету чи департаменту. Однак, такий підхід вимагає значного обсягу фінансування. Натомість, потужний ресурс надають відкриті та безоплатні платформи такі як соціальні мережі, Facebook, Skype, YouTube, iGoogle, iTunes та інші. Розширення практики їх застосування у роботі зі студентами-фінансистами денної та заочної форм навчання, так само як і з абітурієнтами та стратегічними партнерами сприятиме розвитку спеціальності та підвищенню мотивації студентів і викладачів.

УДК 378.147.091.31–059.2:33

Консва Т. А.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

МЕХАНІЗМ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМ У ВЕЛИКИХ ТА МАЛИХ ГРУПАХ

Незважаючи на сучасні освітні технології, лекції залишаються важливою частиною навчального процесу у будь-якій країні світу. Як правило, під час лекції викладач повідомляє, а студенти конспектують, основні теоретичні та методичні аспекти досліджуваної теми, що мають бути більш детально розглянуті на практичних заняттях.

Оскільки лекція уявляє собою менш активну форму роботи з боку студентів, важливо утримати їхній інтерес під час викладення матеріалу. Досвід зарубіжних вчених свідчить про те, що для побудови та реалізації успішної лекції мають бути враховані три аспекти: створення та підтримка інтересу в аудиторії; досконала структура лекції; залучення студентів.

Зокрема, лекція має бути інформативною, цікавою, такою, що сприяє залученню студентів до обговорення; зміст лекції має бути структурований таким чином, щоб легко було слідкувати за ходом викладення матеріалу; студенти мають не помітити, як сплинув час лекції, а після неї мати бажання самостійно отримати додаткову інформацію з прослуханої теми.

Створення та підтримка інтересу на лекції є інструментом підвищення мотивації до навчання. Початок лекції має бути вирішальним. Викладач одразу з ентузіазмом має захопити контроль над аудиторією та утримувати його протягом лекції.

Так, протягом перших декількох хвилин, лектор може:

- зазначити результати, які студенти отримують після прослуховування курсу,
- описати проблему в рамках теми лекції та послідовно її розглядати;
- поділитися власним враженням стосовно дисципліни, наполягаючи на тому, чому студенти мають бути зацікавлені в ній.

Утримувати увагу та інтерес протягом всієї лекції можливо за рахунок: наведення прикладів для ілюстрування теми та проблеми, що розглядається; апелювання до досвіду студентів; побудовою риторичних запитань для підтримки напруги в аудиторії; насичення лекції новинами в рамках теми, залучення студентів до пошуку відповідних новин, фактів та їх повідомлення на лекції; постійно варіювання між занотовуванням, прослуховуванням матеріалу та обговоренням, активною взаємодією з аудиторією.

Окрім суворого плану лекції, який полегшує викладення матеріалу, а для студентів – його сприйняття, пропонується використовувати певні зв'язки, ключові речення для переходу від одного питання до іншого. *Наприклад:*

1. Ключові фрази для структурування лекції:
 - минулого тижня ми розкрили ... сьогодні будемо розвивати це питання далі ...
 - на даній лекції хотілося б розглянути ...
 - в першу чергу, ми повинні подумати над ...
 - деяку увагу приділимо спочатку ...
 - підсумуємо виявлені характеристики ...
2. Ключові фрази для поєднання різних частин, питань в рамках однієї лекції:
 - що це може означати у практиці ...
 - але про що це може нам сказати ...
 - давайте повернемося до початку лекції ...

3. Ключові фрази для фокусування:

- найбільш важливий елемент ...
- найбільш ймовірні три речі ...

Залучення студентів надає їм можливість стати активними учасниками лекції. При цьому, викладач має бути доступним та дружельюбним для студентів. Вони можуть і знають яким чином, коли можна уточнити, спитати певний матеріал, незрозумілі моменти, тощо....

Активна участь студентів (особливо під час лекцій у великих групах) може бути забезпечена через: розбивання потоку на невеликі групи та запропонування ним окремих питань з подальшим обговоренням на потоці; використання методу голосування за те чи інше вирішення проблеми, обговорення результатів такого голосування; демонстрація певних файлів (кліпів) із проханням прослідкувати (виявити) студентами специфічних особливостей, аспектів, проблемних моментів тощо; міні-тестування аудиторії для виявлення прогресу знань

Часто перед викладачем постає проблема проведення лекцій у групах із різним рівнем знань, здібностей, різною спеціалізацією. У даному випадку рекомендується дізнатися якомога більше про студентів перед початком лекції.

Викладач повинен наголосити про те, що він обізнаний про різноманітність груп на потоці, що їм буде це враховано у подальшій роботі.

Надалі під час проведення занять викладач повинен використовувати приклади, проблемні ситуації, які б об'єднали аудиторію і були зрозумілими для всіх, які б надали змогу проявитися, зробити свій внесок студентам із різноманітних груп, що знаходяться зараз на поточній лекції.

Викладання у малих групах (2–20 студентів) є найбільш ефективним методом навчання для студентів, але, з іншого боку, найбільш вартісним методом для ВНЗ та складною задачею, яка потребує відповідного професійного підходу та техніки викладача. Міжособистісна та інтерактивна сутність малих груп дозволяє краще за всього залучити студентів до навчання, коли вони одночасно стають і учнями і творцями свого інтелектуального, персонального та професійного розвитку

Проведення занять у малих групах часто ґрунтується на обговоренні певної проблемної ситуації. Тому викладач повинен контролювати цей процес, для того, щоб аудиторія не відхилилася від поставлених цілей лекції, семінарського заняття. В малих групах заздалегідь мають бути встановлені певні правила взаємодії, домовленості між її членами (студентами та викладачем). Це підготує учнів та викладача до роботи у малих групах.

Основними методами викладання у малих групах є:

- Мозковий штурм – генерування ідей без критичних зауважень аудиторії;
- Buzz group – коли два або три студенти запрошуються для обговорення питання та його подальше коментування з боку решти студентів;
- Перехресні групи – коротке обговорення питання та подальший обмін думок між учасниками груп;
- Fishbowl – в рамках великої аудиторії формуються малі групи для обговорення проблемних ситуацій;
- вільна дискусія – проблема (тема) генерується аудиторією, в викладач спрямовує, спостерігає;
- відкриті запити – студенти визначають структуру заняття та відповідають за його результати;
- репетиторство – студенти викладають (навчаються) один у одного;
- проблемо-орієнтована група – залучає малі групи із використанням проблемного навчання;
- рольові ігри – використання визначених або створених студентами самостійно ролей в рамках теми. Задачею викладача, при цьому, є підготовка студентів до цієї ролі, розкриття її логіки, розвитку та мети;
- Самостійна група – створена для обговорення, вирішення питання студентами група. Викладач при цьому є ресурсом (джерелом знань, досвіду, навичок) для досягнення мети;
- Семінар – групове обговорення заздалегідь встановлених питань;
- Ділова гра на основі встановлених правил, рекомендацій. При цьому, зворотний зв'язок між учасниками має вирішальне значення;
- Snowballing – пари студентів залучаються до малих груп, які поступово в рамках обговорення, вирішення задачі перетворюються у велику групу;
- дискусія Step-by-step – спланована послідовність запитань, запропонована студентами або викладачем;
- Структурований запит – викладач пропонує структурований набір запитань;
- Синдикат – малій групі пропонується міні-проект із докладанням результатів перед рештою студентів;
- Консультація – зустріч викладача із дуже малою групою, яка заснована на зворотному зв'язку з приводу поставленого та вирішеного завдання, написаного есе.

Необхідними професійними якостями викладача для роботи у малих групах мають бути:

- Вміння відповідати на запитання студентів. При цьому, запитання можуть бути: відкритими (просте, зрозуміле, дослідницьке) та

закритими (вузьке, комплексне, що спантеличує, що вимагає пригада-ти щось, поверхнєве). Це стимулює розвиток викладача. Важлива особиста реакція викладача на запитання студента. Вичерпна та задовільна відповідь сприяє впевненості учасників групи один в одному. При цьому, викладачу необхідно обов'язково дізнатися, наскільки відповідь є доречною, та запропонувати студентові викласти свою точку зору на поставлене ним питання;

– Активне слухання студента викладачем за допомогою вербальних та невербальних методів. Треба розуміти та зважати на те, що і як каже студент, де і коли (за яких обставин) він запитує чи виражає свою думку. Це створює атмосферу довіри в малій групі, сприяє відповідній реакції та пошуку ефективних шляхів взаємодії та співпраці.

УДК 378.147.091.33:33

Черненко К. П.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, М. Миколаїв, Україна*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ

Важливим компонентом навчального процесу є мотивування. Лекції з економіки часто позитивно сприймаються студентами, оскільки вони розуміють, яку практичну користь вони матимуть від використання отриманих знань. Для успішного засвоєння теоретичного матеріалу студенти мають усвідомлювати, як отримувані знання допоможуть їм працевлаштуватись та вирішувати конкретні виробничі завдання. Це забезпечується такими підходами:

– студентові потрібно створити середовище, в якому він постійно буде міркувати над тим, яким чином знання та навички знадобляться в практичній діяльності, професійному та особистісному розвитку. Це сприятиме не лише формуванню мотивації до навчання, але й розвитку критичного мислення, лідерських якостей;

– викладач має акцентувати увагу на тому, яка теоретична база є в основі прийняття практичного рішення;

– при розробці навчальних програм приділяти особливу увагу частині, яка характеризує результати, що мають бути досягненні після вивчення курсу та плануванню форм контролю (оцінка має спонукати до виконання завдань, які найбільшим чином сприятимуть формуванню відповідних професійних навичок);

– підкреслювати важливість постійного професійного удосконалення (lifelong learning) та роз'яснювати студентам, яким чином розвивати у майбутньому (поглиблювати та осучаснювати) вміння та навички, отримані під час вивчення дисципліни.

Метод проблемно-орієнтованого навчання дозволяє підсилити зв'язок теорії та практики. Враховуючи доступність друкованих підручників та інтернет-ресурсів, є можливість скоротити час занять, присвячений конспектуванню основних теоретичних положень теми та розглянути теоретичні положення у розрізі найактуальніших проблем та явищ сьогодення. Для посилення мотивації та урізноманітнення навчального процесу, важливо комбінувати традиційні та інноваційні підходи. Наприклад, перша половина курсу – традиційні лекції, друга – презентація результатів роботи в групах над проблемним завданням. Ці презентації стають основою для розгляду ключових теоретичних концепцій.

Отже, висока якість викладання економічних дисциплін забезпечується здатністю викладача швидко трансформувати програми навчальних курсів, адаптуючи їх до нових соціально-економічних умов, у першу чергу, до існуючих вимог ринку праці. Адже затребуваність на ринку праці – основний показник успішності випускника вищого навчального закладу.

ПІДСЕКЦІЯ: Іншомовна підготовка студентів у контексті інтеграції освіти

UDC 77.169.3

Babkova-Pylypenko N.,
associate professor, PhD,
head of professional English education department,
Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolayiv, Ukraine

**PECULIARITIES OF DISTANCE EDUCATION
AT UKRAINIAN UNIVERSITIES**

Modern period of the development of Ukrainian education is characterized by the influence of computer technologies. The implementation of the new education system, oriented to the integration of the country to the global information world, means accepting changes in pedagogical theory and practice on all levels. Computer technologies are too be oriented to becoming not something additional but an independent part in the education practice as well as the separate means of teaching with the purpose of increasing its effectiveness. On-line education started to develop in Ukraine not long ago.

As M. Nazar points «on-line education» is the purposeful process accompanied by a formalized statement of achievements and conducted via Internet; the base of such education is the transferring the knowledge and information from on-line resources and the accepting them by the student. As O. Honchar says «distance learning» can be defined as focused interactive, asynchronous interaction between participants of education as well as with the means of education. The most important benefits of it can be: at first, the ability to communicate with a lecturer any time; at second, the student does not feel embarrassed asking a question not face to face; and finally, as students often prefer short advice than detailed explanation because it stimulates creative solving the learning objectives and gives opportunity to develop self-control.

The adopted law about distance learning points that the aim of on-line education is providing educational services through the use of ICT for education or specific training levels according to state standards; training programs for citizens, foreigners and employees. The target group for distance learning in Ukraine according to the law is physical disable people, citizen of Ukraine who live abroad, those who are getting ready for entering the university, pupils who would like to get additional knowledge, pupils who live far away from educational establishment. This law gave definitions to the terms «distance learning», «e-learning» and «online education» making

them almost the synonyms with minimum difference in the used means of education.

Based on the experience of the USA universities about arranging the on-line education, the algorithm of conducting the online course should have a number of stages, such as: testing the personal qualities of a student (online); admission to the chosen course and accepting the tuition fee per course; pointing the tutor; making the individual academic plan to have credits, passing the control tests/exams (online or mixed); getting the certificate about the course; continuing the on-line education.

The main person in the online-education is a tutor who is considered to be an expert, an advisor, a leader. The directions of his activity are the following: projecting, consulting, facilitative and organizational. The professional functions of a tutor are managerial, diagnosis, motivation, planning, communication, controlling, reflexive and methodological.

The importance and relevance of distance education is evident. However, its implementation at the Ukrainian universities is not so good as it could be. The reasons of it are different, technical, personal and legal. The most complicated problem is the personal one. The attitude of students and lecturers to distance learning is a bit contemptuous.

At first, on-line teaching is the easiest and the most lightweight way of gaining education (as it is thought by the Ukrainian students). This stereotype is common both for Ukrainian employers and for students. The students consider this type of education to be a kind of so called «legal fake». In other words, a person pays money for the course and expects to be given a certificate without doing anything.

At second, the Ukrainian students got used to looking for excuses for not doing something and online learning suits it well. The name of this way of learning gives an excuse for not performing the task. The results of the research show that about half of students explain their not succeeding in the on-line course by poor Internet connection but not by their incapability.

UDC 881.111

Khmyzova O.,
PhD, associate professor,
professional English education department,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

STRUCTURAL AND STYLISTIC FEATURES OF SCIENTIFIC JOURNAL ARTICLES IN ENGLISH

The distinguishing characteristic of the 21st century is the emergence of knowledge economy. Such implementations of this economy as the value of

information and communications technology, the dominating centrality of the service sector, new scientific fields, the international knowledge network, and the global context rise the role of English as lingua franca of scientific communication.

This paper discusses some structural and stylistic features of English scientific papers on language teaching and learning. These characteristics reflect individual communications and construct a common platform for sharing ideas in the global socio-cultural space.

Based on the findings from V. Tuzlukova and S. Al-Busaidi (2015) it can be demonstrated that in the world of academia and education, English is used, on the one hand, to provide multi-level synthesis of educational concepts, practice and experience that construct local culture-inclusive models of education and recreate their linguistic interpretations. On the other hand, it is utilized as the language of world communication which confident use opens up many possibilities. Thus, English language becomes an instrument for a) analyzing individual local pedagogical explorations of the world and their combinations in historical space and time; b) searching for the common grounds of individual local educational cultures and solidifying their links within the framework of the modern «dialogue of cultures» (Ter-Minasova, 2000); c) identifying, understanding and assessing problems of «the other» (Bakhtin, 1994).

English research papers on language teaching and learning reflect a complex and multifaceted system of the common language (Belchik, 1987) that is used globally in academic and education discourse; nevertheless, their structural and stylistic components have individual features (Flottum, 2007).

Research (Yakhontova, 2003) has demonstrated that there exist certain differences in the organization and the ways of argumentation in academic writing of different languages and cultures. Such investigations have focused on the comparison of English and other languages, usually with a practical aim to help nonnative speakers to master academic writing. For instance, J. Bloch and Lan Chi (1995) came to a conclusion that Chinese authors prefer indirect criticism, while English writers usually do not hide their attitudes. According to A. Mauranen (1993), Finns pay less attention to the general organization and structure of their texts than Anglo-Americans. Ukrainian authors, as highlighted by Yakhontova (2002), in contrast to their English counterparts, tend to avoid self-advertising, eye-catching features in their research papers.

The internal formatting pattern such as Introduction, Method, Result and Discussion sections (IMRD) in scientific journal articles is a recurrent phenomenon. Scientists, through this structure, design the conceptual framework of the research and organize research findings in coherent manner. Also authors must

reference fully and accurately, according to the required style. The Harvard style is commonly used in scientific English but not exclusively.

Scientific papers typically have abstracts and are written in sections with subheadings. Introduction section presents background information with special reference to the established knowledge and findings from the previous researches. Method section is a listing of procedural formulae and description of research apparatus, experimental process and criteria. Result section is concerned with research findings and overall observation made in the study. It illustrates research findings through tables, graphs and pictorials. Discussion section interprets the significance of the research and justifies it by making reference to the procedures adopted in the study. It also states the limitations of the findings.

The style of English academic writing is formal. Its main characteristics are the absence of conversational features and the use of an appropriate academic vocabulary. Thus, manuscript language should be accurate, concise, clear and objective.

According to R. Day and B. Gastel (2011) scientific writing is the transmission of clear signal to a recipient, literary embellishment – metaphor, similes, and idiomatic expression are very likely to cause confusion and should seldom be used in research papers.

Precision is very important in communicating scientific findings (Day & Sakaduski, 2011). As highlighted by T. Yakhontova (2003), academic English normally avoids: contractions (i.e., the research *will not be continued* until appropriate funding is secured); interjections and hesitation fillers (i. e., well, you know; etc.); addressing the reader directly (i. e., the data *can be seen* in Table 2); phrasal verbs (although not always); direct questions; adverbs in initial or final positions (the middle position is preferable); inappropriate negative forms; short forms of the words or slang; figures at the beginning of the sentence.

According to H. Glasman-Deal (2009) Present Simple tense is commonly used in Introduction Section of scientific research articles to state accepted facts and truth; Simple Past Passive is used in Method Section; Simple Past is used in Result Section. It is necessary to avoid shifting tenses within a unit of text (paragraph, sub-section or section).

Another typical feature of scientific English is its nominalization which plays a key role in constituting technicality in scientific discourse. It frequently occurs in scientific texts thereby representing events and qualities of objects not as verbs, adjectives, and adverbs but as nouns. Nominalization allows the scientists to pack complex information into a compact unit (Ahmad, 2012).

Academic writing maintains an objective and scholarly tone. It is, therefore, important to adopt an appropriate point of view, that is to choose (or not to choose) personal pronouns (I or we) for framing a piece of writing.

Traditionally, academic writing tends to avoid personal pronouns and shows preference toward impersonal style. At the same time, there is a tendency now to use an I-perspective in English academic writing, mostly in humanities (Yakhontova, 2003).

Interrogative gambit is a typical device used in scientific journal articles (Pauline, 1994). F. Salager-Meyer (2011) states that hedging is central in scientific writing to express tentativeness, possibility, appropriate accuracy, caution and humility in scientific research articles. The main linguistic ways of cautious manner of writing are as follows (Yakhontova, 2003): by using modal verbs; by using adjectives that express probability; by using a there is construction with the word possibility; by using adverbs that express certainty and probability; by using verb phrases that distance the writer from the statements or conclusions he/she makes; by using quantity words; by using statements of shared knowledge, assumptions, and beliefs.

Therefore, English research papers on language teaching and learning deliver scientific information and figure out challenges and complex educational issues. Structural and stylistic features of them reflect individual communications and construct a common platform for sharing ideas in the global knowledge network.

UDC 378.147.34

Kasiants S.,
*senior lecturer, Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolayiv, Ukraine*

THE USAGE OF INTERACTIVE METHODS IN THE PROCESS OF FUTURE ECONOMISTS' FOREIGN LANGUAGE TRAINING

Interactive methods increase the students' motivation, purposefulness and allow to organize a process of foreign language training in such a way that all students are involved into English language speaking. The usage of interactive methods in the process of future economists' foreign language training helps to develop social, interpersonal and team work skills which are essential in their future profession.

The problem of implementing interactive methods in the educational process is analyzed by such scientists as: L. Vavilova, A. Verbytskyi, T. Panina and O. Yaburova.

The purpose of the article is to distinguish major interactive methods used in the process of future economists' foreign language training.

The problem of attracting interactive technologies in the professional training of students is analyzed in the works of T. Panina and L. Vavilova,

who state that interactive methods are based on the interaction of the educational process parties and provide a special form of cognitive and research activity which means students' collective work.

Interactive methods used in the process of future economists' language training include: presentations, case-study, role play, round-table talk, discussion, simulation, project activity.

During studying the course «Business English», namely the topic «Marketing concepts», future economists participate in working on video-cases. This method is aimed at initial analysis of tasks and issues for discussing business situation and then watching videos about leading enterprises and companies in a certain industry. After that, students make a comparative analysis of companies and justify their performance in terms of basic marketing concepts.

Working on the project «Business News», future economists in small groups prepare a presentation of news about changes in the socio-economic area of different countries with the definition of the causes, consequences and measures to improve the situation.

In the process of studying the discipline «Foreign Language» future economists work on the case «Set up your own business.» The task of the students is that with minimal start-up capital they need in the short term to organize their own business, which would bring considerable profit. This method requires activation of the research activity of students: the analysis of statistical data on the Internet, using computer programs for creating presentations, graphic patterns, expressing their own opinion on solving economic problems. The main stages of development business ideas are: creating an organization, setting the long-term goals of the company and the development of strategies and promotional activity.

Organizing business game «Analysis» is aimed at developing skills of future economists to debate through the distribution of roles between the groups. The participants of one group are known as economists and the second – the experts who analyze advanced ideas of economists in the form of a dialogue with the students of the first group.

Dealing with the task «Interviewer» involves role-playing a dialogue between a journalist and a famous economist. The main task of the journalist is to collect the most interesting information through different kinds of questions and its interpretation. Other students have to determine how well the «interviewers» can hold a conversation with co-workers, which methods they use to collect information. Exercise «The conflict of the client with co-worker» provides students the opportunity to play the roles for conflict between employee and challenging client, conversation between the superior and subordinate. Students must find the optimal solution for all parties of the conflict. The task «Opponent» is aimed at formation of communicative skills of economists. Getting cards with different statements related to the

economic aspects, students come into the discussion, acting as speakers and providing some critics and counter each other.

Formation of economists' skills to analyze and evaluate the information, collaborate with the team by means of debates is implemented with the help of using special formula. This formula provides students the opportunity to express their own opinion using four aspects: statement (explain the essence of their views on this problem); arguments (cited evidence to argue their point of view); examples (using specific examples when explaining); consequences (draw conclusions as a result of a problem discussion).

Round-table talk «From the European integration of the country to the European integration of the economy: new opportunities or new challenges?» students in groups discuss prospects of the country due to its entering the European Union, mostly in economic area. The solution to this problem the students find by applying SWOT-analysis technique, which involves the study and discussion of internal strengths and weaknesses of certain aspects of the phenomenon at the moment, and external opportunities and threats that are expected in the future.

Thus, the basic way to enhance the cognitive activity of future economists in the process of foreign language training is to use interactive methods. Such methods as debate, simulation, discussions, case study, project work, role play and presentations are aimed at students' collaborative work in a group to address problematic situations that simulate features of their future professional activity.

UDC 378.14

Dimant G.,
Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolayiv, Ukraine

TRANSLATION DIFFICULTIES AND PECULIARITIES OF THE MEDICAL TEXTS

*Medical translation is the most universal and
oldest field of scientific translation because of the
homogeneous ubiquity of the human body
and the venerable history of medicine.*

Fischbach, 1986

Before answering the question formulated in the title, a preliminary issue has to be suggested and dealt with: who is likely to become a competent medical translator or an interpreter? On the whole, translators fall into two

categories of: those with a medical background (medical students and physicians), and good translators genuinely interested in medicine. Both have advantages and drawbacks. Persons in the first category understand the subject matter but lack translation techniques. Those in the second must acquire specialized knowledge and therefore need more feedback from the medical community. Opinions in this matter diverge (1) Gile 1986, (2) Lee-Jahnke 1998, (3) 2001, (4) 2004, and Gile (1), for example, believes that medical translation should be done only by medical doctors.

But definite experience has shown that a good translator, i.e., one who masters the techniques of translation, research and documentation, will, by and large, produce a better translation. As in other fields of specialized translation, where languages for special purposes (LSPs) play a major role, it is important to gain knowledge in the specialized field – domain knowledge – in order to attain expertise (5 Stolze 1999). The following reflections are the result of my own teaching experience, and include a discussion of some practical goals and useful tools in medical translation. They are meant to serve as a guideline for the training of medical translators.

Medicine is a field of knowledge in accelerated scientific and technological development that each year incorporates a large number of new terms into the medical lexicon. Because of the need to quickly update their knowledge, health professionals learn directly in the original language of the publication and stick to it in daily usage, including congresses and articles written in English.

One of the main values of our life is health. On the whole, the organism of any person is very complicated biological technology functioning in the modern world trying to adapt to it. But, in spite of self-recovery this system fails. In pharmaceutical industry there is a merger trend when huge companies start cooperating and as a result there is a great demand for the high quality medical translations. Sometimes, a poor quality translation can damage people's health and even lead to death.

Translation of medical and pharmaceutical texts is the fruit of not only linguistic work but concrete speciality as well. Such texts are characterized by the diversity of subject matters and avalanche-like number of new terms, abbreviations and approaches. Medical terminology presents a huge lexical fund which occupies its special place in the lexical system of any language. It has its own peculiarity which is expressed in interaction and mutual enrichment of different languages and the necessity of international communication among doctors and community health workers. Medical translation is one of the most difficult fields of the translation services. The translation of medical texts is characterized by some constant features that define its complexity.

Firstly, medical translation is a **highly specialized text**. Themes of medical documents can differ so that a physician in one field, for instance, cardiology, cannot understand a joint specialist or a skin disease specialist.

For the majority of European languages English is the source of new terminology, although in the early period Greek and Latin also influenced terminology. E. g. *in vivo*, *in vitro* – it is a question of research, *per os* – peroral application (by mouth). Let's consider such word combination as *blood test* or *blood analysis*. But British and American doctors are used to saying *blood count*. Sometimes virtual identity can also let us down. Look at the variants of the translation of such sentence as «*The most common cause of vitamin B₁₂ deficiency is pernicious anemia*». – Самая частая причина дефіциту вітаміну B12 – перніціозна анемія. Actually «pernicious anemia» should be translated as «аутоімунний (атрофічний) гастрит».

The term «screening» has already managed to spread widely enough. First and foremost it is the massive use of a low-cost method of identifying a particular disease. This is a mass survey or program of early detection of, for example, cancer. Another meaning of the word is the use of a variety of analyses to any particular patient. For example, we can talk about a patient in coma when poisoning is under suspicion and it is necessary to figure out what it was. Then the word «screening» is written, and in this case, we will translate it simply as «The toxicological research». Finally, in many cases, the «screening» means a method for identifying, analyzing, testing anything. Passing shades of meaning is achieved not by copying the meaning and understanding of its meaning in each case.

Acronyms and abbreviations take one of the key places in the translation of medical texts. In English, there is a tendency to reduce every term. For example, LK – left kidney, LN – liquid nitrogen.

УДК 377.169.3

Постикіна Є.,

*викладач, кафедра професійного англомовного навчання,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ПРИКЛАДІ УНІВЕРСИТЕТІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Організаційна модель освіти є відкритою динамічною системою, що зумовлює необхідність вивчення не лише вітчизняного досвіду підготовки спеціалістів, але й досвіду світових освітніх систем. Сього-

дні, в зв'язку з розвитком інтеграційних процесів, вітчизняні дослідники все частіше розглядають нові підходи як стратегічні напрямки розвитку професійної освіти в Україні.

У змісті навчальних програм початку XX століття простежується тенденція до повної ліквідації предметної системи та запровадження у навчально-виховному процесі міжпредметних зв'язків. Всі університети Великобританії мають високий рівень автономії у визначенні курсів, програм і методів навчання. Це здійснюється вдосконаленням навчальних планів, особливо із спеціальних курсів, та переглядом програм традиційних базових навчальних дисциплін у напрямі забезпечення їх професійної спрямованості. Щорічно зменшується кількість навчальних курсів, усувається дублювання навчального матеріалу на одному й тому самому рівні. Видатну роль в сучасній вищій освіті Великобританії відіграє *Відкритий університет* (наслідування Гарольда Вільсона). Доступ до навчання вільний, тому кожен може обрати для себе одну з сотень програм нижчого чи університетського рівня.

Сучасний розвиток професійної освіти у Великій Британії зумовлений подоланням основних суперечностей: а) між потребою людини в пізнанні явищ навколишньої дійсності та можливостями реалізації цієї мети; б) між зростаючими темпами розвитку інформаційних технологій та темпами засвоєння нових знань; в) між державними та суспільними вимогами щодо підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців та інтересами конкретного індивіда; д) між вузькою спеціалізацією професійної діяльності фахівця та всебічним гармонійним розвитком особистості.

Аналіз програм і нововведень найвідоміших університетів Великої Британії показує, що вони переважно спрямовані на організацію підготовки фахівців до професії та удосконаленні якості навчання. Варіантність програм, вільний вибір основних дисциплін і предмету дослідження в рамках програми має місце майже на всіх сучасних факультетах Великої Британії. Можливість реалізації індивідуальних навчальних планів забезпечується модульно-блоковою системою побудови програм. Перший блок навчального плану у вузах Великої Британії складають обов'язкові курси, специфічні для кожної обраної спеціалізації. Другий блок – це елективні курси, які можуть бути як загальноосвітніми, так і спеціальними. Третій блок складають факультативні курси.

Основною особливістю британської системи професійної освіти є використання комплексного підходу, який полягає не лише в озброєнні майбутніх спеціалістів теоретичними знаннями, а й у вмінні залучати їх на практиці. У Великобританії основна увага приділяється не стільки теоретичній підготовці майбутніх соціальних працівників, скільки

формуванню практичних вмінь і навичок соціальної роботи, а також особистісному розвитку та професійній етиці.

Педагоги вищих навчальних закладів у Великій Британії виявляють особливий інтерес до семінарської форми групових занять і спрямовують зусилля на підвищення її ефективності.

Таким чином, доцільно визначити, що найкращі перспективи має концепція різнобічної підготовки, і саме вона буде теоретичною основою педагогічної освіти вчителів ХХІ століття. Вища школа повинна враховувати, що слід готувати компетентних спеціалістів, здатних брати участь в комплексних програмах, займатися широким спектром проблем, переходячи від однієї області знання до іншої, від однієї теми до іншої. Отже, покращення професійної підготовки спеціалістів у вищій школі вимагає комплексного підходу, оскільки визначається факторами різного порядку.

UDC 377.169.3

Mkrtchian A.,
Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolayiv, Ukraine

METHODS OF TEACHING GRAMMAR TO THE STUDENTS WITH INSUFFICIENT PREPARATION

English grammar is notoriously difficult to learn for both native and second-language speakers. There are so many intricacies, obscure rules, and exceptions that it comes as no surprise that different generations of teachers have used various approaches to teaching grammar to train literate English writers. In the past, memorization-based techniques that relied on repetition slowly gave way to more creative methods. Today, we live in a society that prizes literacy and is willing to adapt to more effective methods to achieve the best results in teaching grammar.

Diagramming Sentences

This method involves visually mapping the structures of and relationships between different aspects of a sentence. Especially helpful for visual learners, this method disappeared from modern teaching at least 30 years ago. Different forms of diagramming are used to visualize sentences, from the Reed-Kellogg System to dependency grammar, but all organize the functions of a sentence in a way that illustrates the grammatical relationships between words. More recently, diagramming sentences has had a small pop-culture resurgence in prints of famous opening sentences and websites that allow you to diagram to your heart's content.

Learning Through Writing

This method is often used in schools in the U. S. and Canada. Students are encouraged to explore language through creative writing and reading, picking up correct grammar usage along the way. If there are specific problems with certain grammatical rules, these are covered in a more structured lesson. Repeated practice is also important and easily achieved through creative or personal writing exercises.

Inductive Teaching

The inductive method of teaching grammar involves presenting several examples that illustrate a specific concept and expecting students to notice how the concept works from these examples. No explanation of the concept is given beforehand, and the expectation is that students learn to recognize the rules of grammar in a more natural way during their own reading and writing. The main goal of the inductive teaching method is the retention of grammar concepts, with teachers using techniques that are known to work cognitively and make an impression on students' contextual memory.

Deductive Teaching

The deductive method of teaching grammar is an approach that focuses on instruction before practice. A lecturer gives students an in-depth explanation of a grammatical concept before they encounter the same grammatical concept in their own writing. After the lesson, students are expected to practice what they have just been shown in a mechanical way, through worksheets and exercises. This type of teaching, though common, has many people – including teachers – rethinking such methods, as more post-secondary level students are revealing sub-par literacy skills in adulthood. As one former teacher states, deductive teaching methods drive many students away from writing because of the tediousness of rote learning and teacher-centered approaches.

Interactive Teaching

Another method of teaching grammar is to incorporate interactivity into lessons. Using games to teach grammar not only engages students but also helps them to remember what they've learned. This method allows teachers to tailor their lessons to the different learning styles of students. For instance, each student can be given a large flashcard with a word on it, and the students must physically arrange themselves into a proper sentence. Other games can include word puzzles or fun online quizzes.

Over the years, many methods have been developed for teaching grammar and have been built upon, abandoned, or combined, all with the same goal in mind – teaching students how to communicate effectively and un-

derstand how to use the English language. Because of the grammatical complexity of English, each method has its pros and cons. Some lessons are less likely to be remembered, while others may require more in-depth explanation and practice. Regardless of how grammar is taught, a well-rounded understanding of English grammar is the most important factor in improving the literacy of students.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: СУСПІЛЬНІ НАУКИ

ПІДСЕКЦІЯ: Актуальні проблеми моделювання національної системи бухгалтерського обліку в умовах глобалізаційних процесів 1

Белінська С. М., Терещенко Л. В. Теоретичні засади внутрішнього аудиту 1

Белінська С. М., Рябоконь Н. М. Роль обліково-аналітичного забезпечення процесу експлуатації основних засобів у функціонуванні системи управління будівельних підприємств 4

Белікова В. В. Електронний документообіг на підприємстві: проблеми вибору системи 7

Великий Ю. В. Розвиток машинобудування в Україні 9

Руденко Н. О., Басманова А. О. Проблеми та перспективи впровадження ПТК «Клієнт казначейства – казначейство» 11

Кравченко Т. В. Концептуальні аспекти аналізу ефективності процесів формування та використання оборотного капіталу підприємств 14

Нетудихата К. Л. Стан розвитку ринку небанківських фінансових послуг 17

Руда А. С. Особливості обліку неприбуткових організацій 19

Верланов О. Ю. Фінансова безпека страхової компанії 21

ПІДСЕКЦІЯ: Економічна теорія та міжнародна економіка 24

Іщенко Н. М. Порівняльна характеристика видів оренди суден 24

Васильєв А. А. Порівняльний аналіз зовнішньоторговельної безпеки країн центральної та східної Європи 26

Ляховець О. О. Інститут підприємництва як основа модернізації економіки 28

Палехова В. А. Недоліки ВВП та пошуки альтернативних підходів до виміру обсягів національної економіки 29

Прядко І. В. Визначення галузей промисловості, які є пріоритетними для впровадження інновацій 32

Фертікова Т. М. Тенденції розвитку сектору послуг для населення в Україні 34

ПІДСЕКЦІЯ: Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку України 37

Кузьменко О. Б., Кузьменко Б. П. Актуалізація структурних трансформацій аграрного виробництва в умовах Євроінтеграції 37

Мельничук Л. С. Взаємодія суб'єктів соціальної відповідальності: держави, суспільства та бізнесу 39

Міцкевич Н. В., Міцкевич Д. І. Інноваційно-інвестиційна діяльність підприємств як фактор розвитку національної економіки 41

Семенчук І. М. Розвиток менеджменту компетенцій в умовах становлення інтелектуальної економіки 42

Яненко І. Г., Хлибова Т. О. Інноваційний розвиток підприємства в конкурентному середовищі 44

Яненко І. Г., Лизлова Ю. О. Проблеми формування інноваційного типу економічного розвитку України 47

ПІДСЕКЦІЯ: Сталій розвиток використання земельних ресурсів в умовах глобалізації 49

Анисенко О. В. Історичні аспекти розвитку «наполеонівського» земельного кадастру 49

Горлачук В. В. Модель гумусозбереження ґрунту 51

Горлачук В. В., Дзюбак К. М. Новітні технології регулювання процесу збереження і відтворення природної родючості ґрунту 56

Дзюбак К. М. Використання земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області: сьогодення та майбутнє 61

Волчецький Р. В. Розвиток рекреаційно-туристичної сфери як складової стратегії регіонального розвитку: проблеми та перспективи 66

<i>Чичкалюк Т. О.</i> Особливості використання природно-рекреаційних територій для розвитку туризму	68
---	----

<i>Скупський Р. М.</i> Інвестиційні тренди агропродовольчої сфери регіону	70
---	----

ПІДСЕКЦІЯ: Зміст і форми фінансової освіти 74

<i>Верланов Ю. Ю.</i> Зміст і форми фінансової освіти: досвід провідних університетів світу.....	74
--	----

<i>Євчук Л. А.</i> Європейський досвід підтримки студентів у навчанні та оцінювання рівня їх знань	76
--	----

<i>Філімонова О. Б., Полтаєв О. О.</i> Перспективи імплементації зарубіжного досвіду e-learning у програму підготовки фінансистів	77
---	----

<i>Конєва Т. А.</i> Механізм викладання дисциплін студентам у великих та малих групах	79
---	----

<i>Черненко К. П.</i> Методичні особливості викладання економічних дисциплін у ВНЗ	83
--	----

ПІДСЕКЦІЯ: Іншомовна підготовка студентів у контексті інтеграції освіти 85

<i>Babkova-Pylypenko N.</i> Distance learning: challenges in implementation	85
---	----

<i>Khmyzova O.</i> Structural and stylistic features of scientific journal articles in English	86
--	----

<i>Kasiiants S.</i> The usage of interactive methods in the process of future economists' foreign language training	89
---	----

<i>Dimant G.</i> Professional medical texts: problems and approaches.....	91
---	----

<i>Постукіна Є.</i> Комплексний підхід до процесу професійної підготовки на прикладі університетів Великої Британії	93
---	----

<i>Mkrtchian A.</i> Methods of teaching grammar to the students with insufficient preparation.....	95
--	----

Редактор *К. Морзун*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *А. Іценко*.
Друк, фальцювально-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 07.11.2016.
Формат $60 \times 84^{1/16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 5,81. Обл.-вид. арк. 5,48.
Тираж 45 пр. Зам. № 5105.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідомство суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009.

